

Ramon Llull, *l'Art de contemplació*: una espiritualitat cristiana, universal, trinitària, cristocèntrica, eclesial i missionera (Segona part)

Ramon Llull, el Arte de contemplación: una espiritualidad cristiana, universal, trinitaria, cristocéntrica, eclesial y misionera

Ramon Llull, the Art of Contemplation: A Christian, Universal, Trinitarian, Christocentric, Ecclesial, and Missionary Spirituality

Josep Amengual i Batle

Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y María

josep.amengual@msscc.net

Resum

Pretenem un primer acostament a l'aportació de Ramon Llull que fa en *l'Art de contemplació*, després dels estudis, de Le Jau Frost, Probst i de De Guibert, fa un segle. Apareix com la contemplació afavoreix una espiritualitat essencialment cristiana, doncs sorgeix de la contemplació de la Trinitat i de l'Encarnació, com a màxima compenetració del Creador amb la seva criatura, la persona humana, i de la Passió de Jesucrist, com a màxima entrega de Déu a la seva obra. Proposa contemplar les setze virtuts, diguem-ne dignitats o propietats de Déu, aplicant-hi les tres potències de l'ànima, memòria, enteniment i voluntat, prenent aquestes dignitats singularment o de dues en dues, o en més nombre. *L'Art* és per als ermitans i persones justes, sense més connotacions eclesiàstiques. És a l'abast de tot batejat, i mostra la bondat infinita de Déu és oberta als infidels, misericòrdia que transpua tots els 15 capítols de l'obra, el penúltim dels quals mostra com és la vida del contemplatiu, en la pràctica les virtuts teològals i cardinals, rebudes com a regal de Déu, i tanca l'obra amb el capítol sobre els set dimonis o pecats mortals, que tenen l'origen en les potències de l'ànima humana. Un excursus sobre les tres figures de l'oració, segons el *Llibre de contemplació en Déu*, enriqueix la proposta d'espiritualitat de Ramon Llull.

Mots clau

Trinitat, Encarnació, Passió, potències de l'ànima, contemplació, espiritualitat, virtuts, oració, llàgrimes

Abstract

We take a first look at Ramon Llull's contribution to the *Art of Contemplation*, after the studies of Le Jau Frost, Probst and De Guibert a century ago. It appears that contemplation favors an essentially Christian spirituality, as it arises from the contemplation of the Trinity and the

Incarnation, as the maximum understanding of the Creator with his creature, the human person, and of the Passion of Jesus Christ, as the maximum surrender of God in his work. It proposes to contemplate the sixteen virtues, let us call them dignities or properties of God, by applying to them the three powers of the soul, memory, understanding and will, taking these dignities singularly or in pairs, or in greater numbers. The *Art* is for hermits and righteous people, without any more ecclesiastical connotations. It is within reach of all the baptized, and shows how the infinite goodness of God is open to the infidels, mercy that transposes all the 15 chapters of the work, the penultimate of which shows what the life of the contemplative is like, in practice the theological and cardinal virtues, received as a gift from God, and closes the work with the chapter on the seven demons or mortal sins, which have their origin in the powers of the human soul. An excursus on the three figures of prayer, according to the *Book of Contemplation on God*, enriches Ramon Llull's proposal of spirituality.

Keywords

Trinity, Incarnation, Passion, powers of the soul, contemplation, spirituality, virtues, prayer, tears

Què han de contemplar els ermitans i les persones justes, segons l'Art de contemplació

Com ho hem reiterat, Llull ofereix unes directrius expressament cristianes, que són essencials per a tot creient. Les va compondre com ho acabam de recollir, per als ermitans i per als homes justes. No pressuposa cap requisit propi del clergat o d'un orde religiós. Els coneixements que demana, així com els costums, les pràctiques, les celebracions i pregàries que proposa són les que podem llegir en els catecismes posteriors al concili de Trento (1545-1563), i, abans en la seva *Doctrina Pueril*. Vegem com hi ha una gran coincidència en els continguts d'aquesta obra pedagògica i l'*Art de contemplació*:

<i>Art de contemplació</i> ¹	<i>Doctrina Pueril</i> . ²
Pròleg. Cap. 101.	
Virtuts divines. Cap. 102-103.	
De essència. Cap. 104.	
De unitat. Cap. 105.	De un Déu.
De Trinitat. Cap. 106.	De Trinitat.
De encarnació. Cap. 107.	De recreació.
	[...]
De la passion de Jesucrist. Del <i>Pater noster</i> . Cap. 108.	De la Passió.
De <i>Ave Maria</i> . Cap. 109.	
De manaments. Cap. 110.	Manaments.
De <i>Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam</i> . Cap. 111.	Sagraments de Sancta Església.
Dels. vii. sagraments de sancta Sgléya. Cap. 112.	Vertuts que són las carrés de Salvació.
De virtuts. Cap. 113.	Pecats mortals per los quals hom va a perdurable dapnació.
De vicis. Cap. 114.	

Aquí cal fer una observació. En efecte, en la transmissió del llibre de l'*Art de contemplació* sovint hi ha mancat un capítol sobre la passió de Jesús,³ doncs va inclosa en el de l'Encarnació i en altres passatges.⁴ Però, segons Santanach, la darrera versió de l'*Art de contemplació* contenia el que devia ser el capítol 108 del *Romanç d'Evast e Blaqueria*,⁵ que, tot i amb una nota d'advertència, segons la qual aquest text solament l'havia llegit en un manuscrit, *in solo uno compertum est originali*, el va incloure el primer editor en català, Benllavi.⁶

Vora aquesta convergència en la majoria de les qüestions que Llull desenvolupa en aquestes obres, tot romanent en els aspectes externs, ens interessa ara remarcar els que es refereixen a Déu, és a dir, els primers, perquè s'hi manifesta l'encuny lul·lià. En efecte, en la unitat i en la Trinitat en Déu Ramon Llull hi troba la font d'inspiració de la seva teologia, a l'hora de discutir amb els musulmans i jueus, monoteistes com ell. En el llibre de la *Doctrina Pueril* ja en el títol del capítol sobre l'Encarnació del Fill de Déu hi declara la seva òptica, que el fa veure en aquest misteri una nova creació, que expressa amb el terme de

¹ RAMON LLULL, *Art de contemplació*, dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria*, NEORL, 8, 523-581. Per a la seqüència dels capítols, vegeu SANTANACH I SUÑOL, «L'Art de contemplació», 179-180.

² RAMON LLULL, *Doctrina pueril*, Gret SCHIB, (ed.), Barcelona, Editorial Barcino, 1972.

³ RAMON LLULL, *Art de contemplació*, dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria*, 67-70; SANTANACH I SUÑOL, «L'Art de contemplació», pp. 177-197.

⁴ RAMON LLULL, *Art de contemplació*, dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria*, pp. 179-180.

⁵ RAMON LLULL, *Art de contemplació*, dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria*, 67-70 i SANTANACH I SUÑOL, «L'Art de contemplació», pp. 179-180.

⁶ RAMON LLULL, *Art de contemplació*, dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria*, 68-69. SCHMID, B., *Les traduccions valencianes del Blanqueria (Valencia 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523)*. *Estudi lingüístic*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 14.

recreació, que utilitza expressament en *l'Art de contemplació*,⁷ i en molts altres escrits que necessàriament hem d'ometre. És un tret molt característic del franciscanisme.

Des d'una altre horitzó, direm que Llull empra un llenguatge assequible, acció que no vol dir que sigui senzill seguir-lo, doncs les combinacions que proposa per a la contemplació de les virtuts de Déu demanen una agilitat mental i una prèvia formació en els ensenyaments que ell havia proposat en la *Doctrina Pueril*, per posar un exemple. Evidentment, la contemplació lul·liana no exigeix practicar totes les aplicacions que proposa. En tot cas, tot cristià pot ser acompanyat pedagògicament per aquest camí.

Uns trets pedagògics i els quatre moments de la contemplació de les setze virtuts divines: l'aplicació de les tres potències de l'ànima, i l'oració del cos amb el do de llàgrimes

Abans d'encetar la nostra tasca d'exposar els trets essencials de l'espiritualitat que pretenem descriure, prendrem en compte uns recursos pedagògics que el Mestre introdueix en el nostre tractat, que es divideix en 12 capítols. Les virtuts divines que proposa a la contemplació són 16: bé o bondat, grandesa, eternitat, poder, saviesa, amor, virtut, veritat, glòria, perfecció, justícia, larguea, misericòrdia, humilitat, senyoria, paciència.⁸ Els sagraments són 7, i fan el mateix nombre les virtuts i els vicis, mentre les situacions de les coses són 6.⁹ I els poders o potències que la persona aplica a la virtuts de Déu per poder contemplar-lo són 3.¹⁰

Un requisit previ, i obvi ha de crear unes circumstàncies externes que acompanyen la persona que vol contemplar. Les veurem en els Exercicis de Sant Ignasi, que aconsella diverses positures del cos, etc. Per a Ramon Llull les condicions del lloc són importants, si bé el que és imprescindible i obvi és que la persona sigui activa i emprengui una labor per alliberar-se de qualsevol altre pensament i preocupació que obstaculitzi la contemplació.

Arriba a l'hora de proposar l'objecte de la contemplació, i el seu mètode, Ramon Llull mostra com Blaquerna contempla la primera virtut o qualitat de Déu, que la bondat. I segueix mostrant que les virtuts de Déu poden ser contemplades d'una a Les setze virtuts de Déu ja són esmentades en l'Art demostrativa, **Figura A: La Figura Demostrativa**

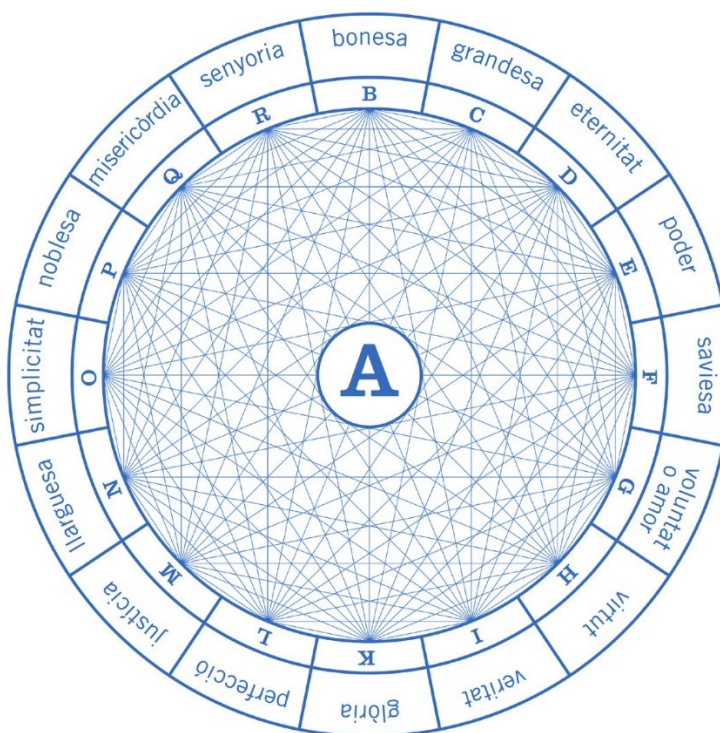
⁷ LE JAU FROST, Fr., *The "Art de contemplació" of Ramon Lull*, Public defense : in 1903.

⁸ *Art de contemplació*, 101, 3, 523. Vegeu-les enumerades a RAMON LLULL, *Doctrina pueril*, SCHIB, G., (ed.), Barcelona, Editorial Barcino, 1972, p. 41, 6, en el primer capítol, «Dels XIII Articles». PROBST, *La mystique de Ramon Lull*, p. 16. LOHR, CH., «Raymond Lulle. 3. Doctrine et Spiritualité», *DS*, 13 (1988), p. 181.

⁹ *Art de contemplació*, 102, 4, p. 525, lín. 21: «les .vi. dreçeres generals, çò és alt e baix, destre sinestre, denant e detràs».

¹⁰ Sobre aquestes aspectes de mètode, volguts pel Beat Ramon, hi va parar esment RAYEZ, A., «Exercices Spirituelles. II. Au Moyen Age», *DS*, 4 (1962), p. 1912.

proporciona un mètode semimecànic per combinar els conceptes d'unes figures amb les altres. Aquesta art va ser composta pel 1283, poc després del conjunt del *Romanç d'Evast e Blaquerna*.

Una, combinades de dues en dues, de tres en tres, i segons altres modalitats, de manera que obre el camí a moltes possibilitats. No solament proposa contemplar una o més virtuts ens les altres, sinó que també ofereix una altra possibilitat que consisteix en contemplar-les en les tretze maneres d'atansar-nos a Déu, a les pregàries, als manaments i a les virtuts i vicis. No oblidem que, posteriorment, Llull va comprendre el que numera com a vuitena part del llibre, sobre la passió del Senyor.¹¹ Així, per exemple hom pot contemplar les virtuts divines en l'essència de Déu, en la seva unitat o en la Trinitat, en l'Encarnació. No solament així, sinó igualment en les paraules del Pare Nostre o de l'Ave Maria.

Una altra manera pot ser la contemplació de Déu en les seves obres, tot deixant-se guiar per les seves virtuts.

L'aplicació de les potències de l'ànima a la virtut de la bondat de Déu

L'espiritualitat que proposa Ramon Llull té un abast universal perquè brolla expressament de Déu, i l'accés a la mateixa hom el realitza mitjançant la contemplació de les 15 virtuts divines, tot aplicant-hi uns recursos tan universals com són les que anomenam les tres

¹¹ *Art de contemplació*, 101, 2, p. 522, i «De la passion de Jesucrist cviii», pp. 688-687.

potències de l'ànima, memòria, enteniment i voluntat, que Llull anomena poders.¹² Vegem com Llull presenta Blaquerna com fa operatiu el seu Art.

A l'hora de proposar la contemplació de les 16 virtuts divines proposa com a model la contemplació de la bondat, «bonea» de Déu, o el «bé divinal», la qual és tan gran que no hi «poria atrobar cap ni començament ni fi».¹³ Amb aquesta contemplació, que inicià la memòria: «lo cor se començà a scalfar e los hulls començaren a plorar per lo gran plaer que havia de tan noble virtuts a membrar e entendre, amar en la sobirana bonea».¹⁴

Una semblant contemplació, seguida per l'enteniment, té unes expressions molt originals, que les qualificariem d'ontològiques, doncs disposen i acompanyen la persona vers l'admiració la glorificació de Déu, tot fruit de la seva justícia, misericòrdia i humilitat. Llull insisteix que aquestes qualitats divines són anteriors i independents de la seva manifestació en el món creat, i precisament per tal accedir a aquesta contemplació, ell reitera que l'enteniment foragita les limitacions que estableix en les virtuts divines la intrmissió de la imaginació, quan plasma en manifestacions visuals, tocables, etc., aquelles virtuts.¹⁵ Si entra la imaginació en aquesta ascensió de l'enteniment, aquest queda esclavitzat, en efecte, «la ymaginativa qui l'empatxava a entendre» car li pren la llibertat per volar més amunt, d'aquí l'enteniment n'ha de prescindir, i d'aquesta manera «pujà en alt entendre sens imaginativa lo infinit poder de Déu».¹⁶

Per tal de reconèixer i respectar la grandesa i la originalitat de Déu, totalment superior, fa entrar amb força la voluntat en la contemplació de l'enteniment, i des d'un altre angle exposa que: «cor és impossible que defalliment sia en Déu, per açò la volentat escalfà tan fortament lo cor de Blaquerna, que los hulls ne foren longament en plors».¹⁷

Observem que l'actuació de les tres potències humanes desemboquen en el plor i llàgrimes en els ulls, experiència que enceta el diàleg entre les potències humanes, que, com ho hem apuntat, Llull les personifica.¹⁸ Es tracta d'una de les manifestacions freqüents de la profunditat de l'espiritualitat en Ramon Llull, que ha ressaltat Joseph de Guibert, el qual considera que altres místics, com Guigues el Cartoixà (1114-1193), mestre en la *lectio divina*, el qual en l'*Scala claustralium*, després de la *lectio*, encasta amb insistència l'*oratio* entre la *meditatio* i la *contemplatio*, tot remarcant que la devoció que sent l'ànima és un do

¹² *Art de contemplació*, 110, 4, p. 558.

¹³ *Art de contemplació*, 102, 4, p. 525.

¹⁴ *Art de contemplació*, 102, 5, p. 526.

¹⁵ *Art de contemplació*, 102, 5, p. 526, líns. 64-66.

¹⁶ *Art de contemplació*, 102,6, 526.

¹⁷ *Art de contemplació*, 102,6, 526.

¹⁸ *Art de contemplació*, 102, 7, 526. Hem adduït, més amunt, una part d'aquesta conversa entre les potències humanes.

de Déu. Quelcom semblant proposa St. Ignasi de Loiola, a l'hora d'aplicar les tres potències en la meditació dels pecats.¹⁹ Tanmateix Llull retorna sobre la necessitat de les llàgrimes, quan pedagògicament mostra com Blaquerna ha passat a una altra contemplació, sense haver derramat llàgrimes, i repeteix aquella contemplació, per a obtenir-les.²⁰ Doncs, en la contemplació de Maria Mare de Déu, quan l'hagué acabada:

*«Remembrà e conech que son cor no avia donada aygua a sos hulls per la qual fossen estats enlàgremes e en plors dementre contemplava. E cor fo cosa descuvinent contemplar nostra Dona sens plorar, per açò Blaquerna retornà contemplar nostra Dona e membrar la paciència que'l seu fill gloriós hac lo dia que fo despullat, scupit, açotat, coronat, clavellat, nafiat e mort. E remembrà con nostra Dona l'amava de molt gran amor, e con, dementre hom lo turmentava, nostra Dona e ell s'esguardaven ab piadós, agradable esguardament; planyia nostra Dona són fill, que vehia murir, enyoràva'l, cor d'el se vehia partir per mort; sabia que tort no havia, e sabia que era senyor e Déu. Dementre que Blaquerna enaxí contemplava e menava, pere les virtuts de sa anima, les virtuts de Déu e de nostra Dona, lo cor fo en devoció tant fortament que'ls hulls n'agren abundància d'aygua e de plors».*²¹

Aquesta tendresa en la contemplació és una exigència interna de la mateixa, de manera que es conjuga amb el pas de l'aplicació de les potències d'una dignitat a l'altra, o de contemplar-les de dues en dues, etc.

98

*«E tota via havia novelles rahons e diverses matèries e maneres a contemplar son amat, que mudava una virtut ab altra en sa contemplació. E per açò Blaquerna era tan abundós a contemplar son amat. Per çò cor seguia art en sa contemplació, que sos hulls n'eren tots jorns en plors e sa ànima en devoció, contricció, amors».*²²

L'oració, tanmateix, no acaba en l'intel·lectualisme, doncs els diàlegs amb Déu es succeeixen, de manera que la contemplació surt del cor, i les llàgrimes l'amaren.²³

Una mostra d'aquesta tendresa la trobam al final del capítol CVIII, escrit posteriorment, en el qual es reafirma en el mètode que ha desenvolupat abans en tot el llibre de l'*Art de contemplació*:

«Ploret voluntat e si-s fe memòria e entendement, en los vuela [ulls] de Blaquerna, que dis: - A, com es Dieus paciens al món, que en el es tant colpables e tant desconoixens! Aprés aquestz plors, totz ensemps ploreron longament per la sancta passió de nostre senher Dieus, en la qual fo Dieus molt pacient; car, segon que la mort fo maior en lo maior sentiment que puesca sentir creatura, fo la passió gran; e gran fo car ses colpa fo crucifiat e

¹⁹ DE GUIBERT, *Etudes de théologie mystique*, p. 309. Tot seguint-lo, esmenta l'Art de contemplació i el do de llàgrimes, ADNES, P., «Larmes», DS, 9 (1976), p. 298.

²⁰ *Art de contemplació*, 102, 11, 528.

²¹ *Art de contemplació*, 109, 9, 556. ADNES, P., «Larmes», DS, 9 (1976), p. 298.

²² *Art de contemplació*, 103, 16, 533.

²³ DE GUIBERT, *Etudes de théologie mystique*, 308.

traït, vendut, batut, escarnit, mort fo per aquels als quals perdonava, per los quals vengut era eser home; e pasient fo cant fo dezamparat e car nostra Dona vezia avilar, enpenher e plorar en sa passió. E pasient fo en totz sos faitz tant fortament que cor non o poria pensar ni entendement entendre».²⁴

També remarquem com en aquest passatge afegit hi trobam una altra referència a la mare de Jesús, Maria.

Per la bellesa literària i perquè retorna sobre la recreació fruit de la passió de Jesús, recorrem a un text del *Llibre de contemplació*, cap. 60, 25-27:

«25. Ah Rei gloriós, en lo qual és sobirana saviea! Enaixí com per lo moviment de la mola lo gra és atrissat e decorre menudament la farina, enaixí tota hora que denant mos ulls sia lo senyal crou, deuriem mos ulls decórrer de menudes làgremes.

26. Enaixí com lo molí mòl lo blat entorn, vos prec, Sènyer, que ma pensa e ma memòria de la vostra noblea e de la vostra passió per tal que giten mos ulls plors sospirs.

27 Grans temps ha, Sènyer, que mos ulls no ploraren ni mon cor no amà ni ma boca no adorà ni pregà, per ço car no fo en mon cor remembrada la gran passió que vós recreant nosaltres sostengués».²⁵

Si establíssim un paral·lelisme amb la *Lectio divina*, vora la *lectio* hi trobaríem els records de la memòria, vora la *meditatio* hi trobam el procés discursiu de l'enteniment,²⁶ vora la *contemplatio* veiem com la voluntat es veu atreta a estimar, i la *oratio* és l'expressió orant, de lloança i d'acció de gràcies i de súplica, que presenta Ramon.

Ara bé, observarem que en aquest llibre de *l'Art de contemplació* sovint Blaquerna sent el cor ardent irromp en llàgrimes i pregàries; però en cap avinentesa Llull proposa un model d'oració, com ho havia mostrat en el *Llibre de contemplació*, cap. 315. D'aquí que nosaltres farem una breu incursió en aquest passatge, per tal de completar la proposta lul·liana d'espiritualitat.

Encara hem de recollir com Llull, sensible a la fragilitat del contemplatiu, també li ofereix una orientació quan el seu mètode ha acomplert el seu objectiu, com ho percebem quan Blaquerna hagué exhaurit la seva contemplació de l'Encarnació, i abans de perdre la virtut de contemplar, va passar a una altra.²⁷

El quart pas en la contemplació: El do de llàgrimes

Consideram que és molt important prendre en compte com *l'Art de contemplació*, vora aquestes indicacions pedagògiques es refereixi al lloc i a la llibertat espiritual i com

²⁴ *Art de contemplació*, cviii, 18, 697.

²⁵ *Llibre de contemplació*, 2, c. 60, 25-27, 229.

²⁶ DE GUIBERT, *Etudes de théologie mystique*, p. 308.

²⁷ *Art de contemplació*, 107, 6, p. 547.

Blaquerna coneix el nombre de virtuts divines, i compta amb l'aplicació a aquestes virtuts les potències de l'ànima del qui contempla, etc. Com a conseqüència, Llull fa una quarta passa, que és la de mostrar com l'amor afectiu que ha expressat la voluntat es manifesta externament en llàgrimes. Més encara, quan la sequera espiritual ho impedeix, torna repetir la contemplació, fins en rompre en plor.

Les llàgrimes són una manifestació fisiològica, i psicològica i de sentit espirituals. Poden ser una mostra de dolor, de penediment, d'emoció, de goig, de simpatia, d'entusiasme, de fervor espiritual.²⁸ La Bíblia, així com els Pares de l'Església ofereixen mostres d'aquesta expressió humana i espiritual. El do de llàgrimes havia assolit un gran prestigi, com ho mostra el Beat, i era molt valorat.²⁹ De fet, a l'Edat Mitjana fins i tot el missal romà i el missal mallorquí de 1506, que recollia una llarga tradició, contenien una missa per a demanar les llàgrimes, *Pro petitione lacrimarum*.³⁰ Ricard de Sant Víctor veu en les llàgrimes un acord entre l'home interior i l'exterior.³¹ En definitiva, la unitat de la persona, es mostra en aquesta conjunció indissoluble de l'amor de la voluntat amb les llàgrimes dels ulls. És l'expressió corporal de la contemplació, que, en l'Edat Mitjana no comptava tant amb l'abraçada o amb la besada, sinó els sentiments profunds es manifestaven més en el plor. Tant l'abraçada com la besada són ben presents en l'Antic i Nou Testament, especialment en el llibre del Càntic dels Càntics;³² però en la història de l'Espiritualitat no hi entraren tant com les llàgrimes. Es tracta d'unes manifestacions que depenen molt de la historicitat de les diverses cultures.

En aquest sentit, Ramon Llull prodiga rompre en llàgrimes en els seus escrits, siguin de penediment, siguin plors d'amor, o de record dels apòstols que predicaren escampant llàgrimes i sang.³³

Tres expressions o formes d'oració

²⁸ Enfocat a l'espiritualitat, cf. ADNES, «Larmes», *DS*, 9 (1976) 287.

²⁹ GENNARO, C., «Lágrimas», *Diccionario de Espiritualidad*, II, ANCILLI, (dir.), pp. 456-457.

³⁰ SEGUÍ I TROBAT, G., *El missal mallorquí de 1506. Estudi i edició segons l'exemplar de la Biblioteca Bartomeu March*, (Col·lectània Sant Pacià 79 - Facultat de Teologia de Catalunya - Centre d'Estudis Teològics de Mallorca), Palma de Mallorca: 2003, 506, n° 461. ADNES, P., «Larmes», *DS*, 9 (1976), p. 297. GRIESL, G., «Tränen», *PLSpir*, pp. 1291-1292.

³¹ ADNES, P., «Larmes», *DS*, 9 (1976), p. 297.

³² ORÍGENES, *Comentari al Càntic dels Càntics*, (Clàssics del Cristianisme 98), RIUS-CAMPS, J., (trad.), Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya-Fundació Enciclopèdia Catalana, Proa 2004, vegeu, especialment pp. 89-102. Aquest llibre bíblic els místics i persones de forta espiritualitat l'han llegit en els temps moderns. Podem comprovar com és el més citat pel Ven. P. P. Joaquim Rosselló i Ferrà (1833-1909).

³³ RAMON LLULL, *Glossari General Lul·lià*, III G-N, COLOM MATEU, M., (ed.), Mallorca, Moll 1984, p. 196, sota les veus «Làgrema», «Lagremar», «Lagremejar», «Làgrima», amb textos diversos, però cap pres de l'*Art de contemplació*.

Hom ha anotat que, com Angela de Foligno, Llull distingeix tres etapes en l'ascensió en la seva oració. Les dues primeres, l'oració amb els sentits, i amb l'enteniment es corresponen als de la mística italiana, mentre la tercera de Llull és nova. Es tracta de l'oració que consisteix en les bones obres, segons escriví en el *Llibre de contemplació*, llibre 5, cap. 315, 4 i 11.³⁴ Podem recórrer a aquest llibre, que, a més de ser programàtic, Llull el va proposar com a guia per a la contemplació, en el *Llibre d'amic e amat*.³⁵

Ramon Llull fonamenta aquesta tercera figura d'oració en la tercera d'amor, que tot just acaba d'explicar en el cap. 314, immediatament,³⁶ en la qual exposa com s'han de sumar la primera i segona figura d'amor, és a dir, l'amor actual i l'amor que es manifestarà. Aquesta forma superior de pregar és la de qui està enamorat:

«10. Senyor humil, per lo qual mos ulls ploren e l meu cor s'enamora! La terça figura d'oració se diu com hom fa bones obres e usa de vertuts, car tota hora que hom sia dreturer, e misericordiós, e vertader, e humil, e pacient, e continent e devot, vos adora hom e us prega e us reclama, jassia çò que en aquell temps hom no us remembre ni us entena e hom és remembrant e entenen e volent alcuna altra cosa dreturament e vertuosament.

*11. On, beneit siats vós, sènyer Déus, car en esta terça figura d'oració entren totes quantes obres fan los hòmens justs; car pus que hom qui és sens pecat mortal ha formada la terça figura de les dues figures, que s que hom faça menjant, o bevent, o durment, o seent, o anant, o parlant, o comprant, o venent, o dolant. o cavant, o arant, o obrant, o que s que sia, en tot vos adora e us loa e us beneeix».*³⁷

Aquesta tercera figura d'oració demana que qui prega sigui una persona justa,³⁸ altrament la seva pregària seria falsa i no entraria en cap figura.³⁹ El discurs del Mestre recorre a

³⁴ DE GUIBERT, J., «Ascèse: Le Moyen Age», DS, 1 (1937), p. 981. VANDENBROUCKE, Fr. *Histoire de la spiritualité chrétienne*, II: *La Spiritualité du Moyen Age*, BOUYER, L.- LECLERCQ, J.-VANDENBROUCKE, FR.- COGNET, L. (dirs.), Paris, Aubier, 1966, p. 380.

³⁵ RAMON LLULL, *Del Llibre de amich e amat*, [1], NEORL 8, pp. 428-429, citat més amunt.

³⁶ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 3, Ramon Llull, *Obres essencials*, II, (Biblioteca Perenne, 17), Barcelona: Selecta 1960, 1005. LONGPRÉ, «Lulle. Raymond (Le Bienheureux)», *DThC*, 9 (1926), p. 131, qualifica aquesta tercera forma com d'oració habitual.

³⁷ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 10-11, 1006. Vegeu els ns. 12 i 13, 1006: 12. On, beneit siats vós, sènyer Déus. car enaixí com vós havets creada la primera e la segona figura d'oració per tal que vós siats loat e adorat e contemplat per elles, enaixí havets creada en home la terça figura d'oració per tal que per aquella siats adorat e beneit e servit e contemplat; e enaixí com amor en la terça figura estoja e salva e guarda la figura primera e la segona, enaixí oració en la terça figura guarda e estoja e salva la figura d'oració sensual e entel.lectual; e enaixí com les dues figures d'amor priven de la tercera figura d'amor per lo corrompiment que desamor fa d'abdues les figures, enaixí l'oració sensual e entel.lectual se corromp per obres de pecat com la tercera figura d'oració priva de forma actual per la forma actual de pecat en la sensualitat e en l'actualitat de l'home pecador.

13. Oh vós, Sènyer, qui havets languit mon cors ab la gran amor de mon cor! Enaixí com lo mirall vertader significa vertaderament les figures qui a ell se representen, enaixí aquestes tres figures d'oració són afigurades vertaderament per l'ordonament qui és fet en les tres figures. Mas, enaixí com lo mirall tort falsament significa les figures qui en ell se representen, enaixí les tres figures d'oració són falsament afigurades com són desordonades per desordonada sensualitat e entel.lectuïtat. On, com açò sia enaixí, doncs per açò Sènyer, hom, vos adora a vegades vertaderament e a vegades falsament.

³⁸ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 14, 1006.

³⁹ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 17, 18, 20, etc., 1006-1007.

l'hilemorfisme, teoria segons la qual el cos es constitueix a partir de la matèria i la forma. Semblantment, per tal de fugir de l'intel·lectualisme, en el que podria desembocar la segona figura d'oració, que parteix de l'enteniment: *«Com pren vera figura e acabada cové de necessitat que s'afigur en lo remembrament membrant e en l'enteniment entenent e en la volentat volent los vostres honraments e les vostres honors e ls vostres manaments, car en altra manera la figura entel·lectual no poria reebre acabada figura»*.⁴⁰

Més endavant precisarà que com més tresors acumuli en aquestes dues primeres formes d'oració, tant més haurà augmentat en «gràcia e en benedicció».⁴¹

D'aquesta manera expressa com se manifesta en les diverses accions mentals i físiques del cristià la tercera figura d'oració:

«Com la terça figura d'oració és afigurada, adoncs és hom sens pecat mortal e fa hom ço que fa ab vera entenció e ab vertader remembrament e enteniment e voler, enaixí que com En Pere vos ha adorat sensualment e entel·lectualment, ell s'esforça aiant com pot com pusca ésser vertuos en son parlar, e en son callar, e en son anar, e en son estar, e en son menjar, e en son obrar, e en son membrar, e entendre, e voler, e en son imaginar e en totes les altres coses que fa; car de totes estes coses s'afigura acabada la figura de la terça oració».⁴²

Ha insistit Llull en la vera oració, que és la que es fa sense pecat mortal, amb l'aplicació les tres potències i en les activitats de la vida ordinària, que podríem considerar fins i tot casolana, aspecte no gens superflu, atès que ell missioner d'infidels, místic, filòsof i teòleg, novel·lista, pot ser titllat de persona allunyada de la monotonia que ho no pot defugir en la vida diària. És precisament la tercera figura d'oració la que dona universalitat a l'espiritualitat lul·liana, perquè obre les portes a qualsevol persona, alhora que li fa accessible una forma d'oració de la màxima qualitat.

Coherent amb el que ha assenyalat quan recordava que aquesta tercera figura d'oració està vinculada a les tres figures d'amor:

«25. Ah Senyor, qui sós consolació de mon remembrament e resplendor de mon enteniment e acabament de mon voler! Qui vol ni ama formar sa oració en acabada figura e la vol afigur en tal figura que sia digna d'ésser exoïda, cové que la forme e l'afigur ab les tres figures d'amor, les quals són amar vós e si mateix e son proïsme; car com hom met aquestes tres figures d'amor en sa oració, adoncs les tres figures d'amor formen l'oració en acabada forma e fan-la digna com sia per vós reebuda e exoïda».⁴³

⁴⁰ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 19, 1007.

⁴¹ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 28, 1008.

⁴² *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 22, 1007.

⁴³ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 25, 1007.

Més concreta encara és la seva observació quan retorna a establir una analogia amb el cos humà, l'alçada del qual no es pot deslligar de la seva amplitud i profunditat. Aquesta vinculació serveix per entendre la interdependència en l'amor a Déu, a si mateix i al proïsme. L'amor no roman idíl·lic ideal, sinó proximitat i enamorament, i precisa:

*«On, qui vol afigurar ni formar amor en sa oració, cové que en sa oració am vós sobre totes coses e cové que am si mateix aitant com son proïsme e son proïsme aitant com si mateix, car si en esta manera no afigura amor en oració, privarien d'esta oració totes les tres figures d'amor, e per la privació d'amor l'oració reebra falsa figura, per la qual falsetat no seria digna que per vós, qui sòts veritat, fos exoïda».*⁴⁴

Amb el recurs a unes formes de llenguatge semític, que procedeix per l'expressió de contraris, per tal de recalcar el que és el positiu. Així, assevera: *«qui ama més altra cosa que vós, falsament ama ço que ama [...], enaixí entel·lectualment qui igualment si mateix e son proïsme ama, vos ama sobre totes coses. On, com açò sia enaixí, doncs qui estes tres figures d'amor sap formar ni afigurar en sa oració, adoncs sap endreçar sa oració a ésser exoïda [...]*».⁴⁵

En definitiva, la dependència de les figures de l'oració de les tres que ha establertes en l'amor, per si mateixa ja l'allibera de tot formulisme, i la rescata de l'imaginari que pot esclavitzar l'oració com si fos una obligació, o una resposta mecànica a una tradició. Llull situa l'oració en el camp de les relacions d'enamorament.

La preocupació de Ramon Llull per introduir el creient, l'ermità i l'home just, en l'oració metòdica, com la proposada en el *Llibre d'amic e amat*, amb un verset per a contemplar cada dia, i per la seva proposta d'aplicar les potències de l'ànima en la contemplació, el fa un precursor de la *devotio moderna*.⁴⁶

Dues fonts d'obstacles per a l'oració

La primera font que origina obstacles per a una oració vera és la que recorda, pensa i vol vanitat, com també s'enlluerna amb la vanaglòria o ignora els manament, *«On, de totes estes coses se forma e·s compon falsa figura en la falsa oració entel·lectual»*.⁴⁷

Per altra banda, considera la situació dels infidels, o dels que segueixen, en terminologia lul·liana, una falsa llei, o unes escriptures no cristianes. Comença la seva

⁴⁴ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 26, 1007-1008.

⁴⁵ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 27, 1008.

⁴⁶ DE GUIBERT, J., «Ascèse: Le Moyen Age», *DS*, 1 (1937), p. 981.

⁴⁷ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 20, 1007.

reflexió en termes positius, i, tot entaulant un diàleg amb Déu, precisa: *Qui és, Sènyer, en vera lig e ab vera entenció vos adora e us reclama membrant e entenenent e volent veritat, aquell fa oració en vera figura, a la qual vera figura vos representats vós qui sots font de veritat, així com la resplendor del sol, qui és representada a l'home qui és veent sa clardat.*⁴⁸

Contraposant el sol i la ceguesa, mostra que l'oració dels infidels és falsa. Probablement aquest sigui un dels punts punyents, que desvetlaren la vocació missionera de Llull. Pel que fa a la seva exposició sobre l'oració, recollim com ell la considera falsa: *«On, aquells qui creen en falsa lig e han falsa fe e falsament vos pregunen, a aquells vos absentats en lur oració, així com la clardat del sol és absent a l'home cec; e açò és per çò car los infeels vos adoren creents falsetats en ço que lur remembrament no us remembra ni lur enteniment no us entén ni lur voler no us vol en vostra veritat».*⁴⁹

Segons aquest discurs, observam com Llull encara no ha arribat a valorar en les seves conseqüències el misteri de l'Encarnació o de la Recreació, segons el qual la bondat de Déu apareix més oberta als que no són cristians.

Dues conseqüències: una programàtica i l'altra com a somni

Aquest capítol 315, sobre l'oració, en el qual Llull ha desenvolupat les tres figures de la mateixa, com tots els altres capítols queda tancat amb el darrer número, el 30. És un artifici que rememora els trenta diners amb què fou venut Jesús.⁵⁰ Tots els capítols venidors s'han de conformar segons aquest, i qui vulgui discernir sobre la seva oració: «cove que l'endrec e la campar ab aquestes tres figures d'oració damunt dites, car sense elles hom no pot ésser ordenat ni endreçat en aorar ni en contemplar son gloriós Déu».⁵¹

Aquesta advertència dona suport a la nostra opció per incloure en el nostre assaig sobre el llibre de l'*Art de contemplació* la proposta del Mestre sobre les tres figures d'oració. Nosaltres aquí hem d'aturar-nos en el seguiment de Llull.

Just abans d'oferir aquesta proposta, mostra una aspiració personal, que consideram coherent amb el que ha exposat i amb el que desenvoluparà posteriorment en el *Llibre d'Evast e Blaquerna*, quan Blaquerna renuncia al papat i retorna a la vida ermitana. Llull amb preguntes exclamatives mostra com les tres figures d'oració poden ser viscudes amb més llibertat i sense entrebancs. Ara bé, sembla d'inspiració franciscana el fet que vulgui començar per alliberar-se dels béns temporals, per endinsar-se en les muntanyes:

⁴⁸ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 21, 1007.

⁴⁹ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 20, 1007.

⁵⁰ *Llibre de contemplació*, pròleg, 9, 107.

⁵¹ *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 30, 1008.

«¿quan serà aquell temps que lo vostre servidor serà desempatxat dels béns temporals a posseir? ¿Ni quan serà aquell dia que ell hi pusca renunciar ni en los munts pusca formar ni collir oracions sensuais e entel·lectuals e en molta quantitat e en gran perfecció, e que totes aquelles oracions pusca estofar e metre en tresor en la tercera figura d'oració? Car no és null tresor qui aquest tresor valla. On, com açò sia enaixí, doncs bonaurats són los hòmens religiosos e ls ermitans qui dia e nit en esta terça figura d'oració meten tantes figures sensuais e entel·lectuals d'oració, e tan bones e tan vertuosas oracions tresoregen e estogen en la tercera figura d'oració».⁵²

L'estil de vida obert plenament a l'oració el veu també en els ordes religiosos. No entrarem ara a comparar aquest ideal amb les reflexions que abans ha fet sobre els mateixos ordes.

Característiques de l'espiritualitat

Com Sant Bonaventura, el Beat Ramon proposa el camí espiritual com una ascensió vers Déu,⁵³ i ensenya a aplicar d'una forma metòdica i ordenada les tres potències de l'ànima i altres sentits interiors com la «cogitació, e appercebiment, e consciència, e subtilea e coratgia»,⁵⁴ als atributs de Déu.

Espiritualitat Trinitària

Que un missioner com Ramon Llull, especialment cridat a la conversió dels musulmans i dels jueus, ambdues religions fonamentades en els llibres sagrats respectius, i específicament monoteistes, fos marcat per la fe cristiana essencialment posseïda pel Déu Pare, Fill i Esperit Sant, que és la Trinitat, no té res de sorprenent.

Així, aquest Déu comunitari no solament no és un solitari, ans és el Déu que decideix acostar-se a la creació, i decididament a l'home, en la màxima compenetració, que és l'Encarnació del Fill, Jesucrist, el que de qualque manera és reconegut pels musulmans.

La teologia de Llull roman en trets abstractes, doncs la seva opció metodològica de prescindir de les autoritats doctrinals, com són els respectius llibres sagrats, els fa dependent de la teologia grega, que li degué arribar a través de Sant Agustí i dels escolàstics que pogué conèixer, amb la terminologia dels quals podia distingir clarament entre la filiació del Fill, engendrat pel Pare, i la procedència de l'Esperit Sant, del Pare i del Fill.

Aquest Déu que és la Trinitat apareix en Ramon Llull com a una font de gratuïtat, que obre la humanitat a la salvació. Avancem, tanmateix, que les pregàries adreçades al

⁵² *Llibre de contemplació*, 5, c. 315, 29, 1008.

⁵³ VANDENBROUCKE, *Histoire de la spiritualité chrétienne*, II, p. 380.

⁵⁴ *Llibre de contemplació*, 5, c. 43, 1-3, 189. Els sentits en llatí es diuen: *cogitatio*, *perceptio*, *conscientia*, *subtilitas*, i *animositas*.

Pare, la contemplació de dels misteris del Fill, Jesucrist, son omnipresents; però la relació amb l'Esperit Sant no la veiem explicitada en l'*Art de contemplació*, com ho ha fet exposant els dons de l'Esperit Sant al *Liber clericorum*, o *Llibre dels clergues*.⁵⁵

Les repetidament esmentades virtuts divines, és a dir, de la Trinitat, no d'un Déu a-trinitari, manifesten el seu poder, saviesa, paciència, etc., per a la salvació. Des d'aquest horitzó, Llull no parla, en l'*Art de contemplació*, del poder i grandesa de Déu per a fer miracles. Tampoc aquests atributs de Déu, diguem-ho una vegada més, de la Trinitat, solament es manifesten dins el seu projecte salvífic. És una característica de la teologia de Llull, que allibera la Trinitat de crear expectatives en els creients, per treure un profit del poder de Déu.

Si el poder, la saviesa, etc., de la Trinitat adquireixen un caràcter salvífic, en Déu que projecta i realitza el pla de salvació, començant per l'Encarnació,⁵⁶ la misericòrdia i la paciència de Déu són dues virtuts divines que entren directament en la història del creient, com a mostra de l'Encarnació, i del perdó dels pecats.

Ramon Llull clou el capítol de la contemplació de la Trinitat amb una pregunta paradoxal, que obre la porta a la contemplació de l'Encarnació, quan Blaquerna prega dient: «Santa Trinitat, si no eres, en què sseria ssemblant Déu a home? Ni què faria la paraula vera com dix: “Façam home a ymatge e a semblança nostra?” (Gen 1,26).⁵⁷ E si est trinitat dessemblant a la nostra és que és esser infinit, eternal en poder, saviea, perfecció».⁵⁸

Sorpren que la contemplació de Blaquerna es demani com la Trinitat seria semblant a l'home, essent així que és la Trinitat qui crea l'home i la dona a la imatge seva, com bé ho copià literalment Llull de la Bíblia.

L'encarnació com a recreació i la passió de Jesucrist, acompanyat per la verge Maria⁵⁹

En la teologia de Ramon Llull, l'encarnació del Fill de Déu es vista com a culminació de la creació,⁶⁰ en la projecció de la bondat de Déu que, en aquest misteri, en Jesús, Déu i home,

⁵⁵ RAMON LLULL, *Enchiridion Theologicum Lullianum*, GAYÀ ESTELRICH, (ed.), GÓMEZ LLAUGER, (col.), (Grans Textos cristians 1). Barcelona: Ateneu Universitari Sant Pacià-Facultat de Teologia de Catalunya - Facultat de Filosofia de Catalunya, 2021, pp. 838-843, amb la corresponent traducció.

⁵⁶ LOHR, CH., «Raymond Lulle. 3. Doctrine et Spiritualité», *DS*, 13 (1988), p. 182, n° 4.

⁵⁷ Hem recollit la referència bíblica. Es tracta de la primera narració de la creació de l'home i de la dona. Per aquest sol text no podem saber quina versió de les Escripures utilitzava Ramon Llull, ni si el verset va ser traduït de la Vulgata llatina, que devia conèixer i tenir a l'abast.

⁵⁸ *Art de contemplació*, 106, 9, 544.

⁵⁹ *Art de contemplació*, cviii, 17, 697. Ometem altres passatges sobre la recreació, espargits en els escrits de Ramon Llull.

⁶⁰ RAMON LLULL, *Liber de Deo ignoto et de mundo igoto*, *ROL*, 178, líns. 343-345: *Ostensum est ero per quem modum mundus est magis exaltatus; et per consequens diuina incarnatio ostensa est, sine qua mundus non posset esse in altiori gradu exaltationis*. RAMON LLULL, *CCCM*, 34,

hi troba una alteritat personal, en el qual es manifesten les seves obres.⁶¹ Nosaltres, després de mostrar la força del pensament de Llull, ens atansarem al camí que proposa per aplicar les potències de l'ànima a aquest misteri.

Blaquerna, en aquesta nova contemplació, retorna a aplicar les potències de l'ànima, fins a pujar a una alta oració.

Aquesta visió de Llull ha estat sintetitzada per Kurt Flasch, del qual manllevam uns paràgrafs:

«El més notable és l'argument de Llull a favor de l'Encarnació: entre el fonament del món (Déu) i el fonamentat (món) ha d'existir la unió més gran possible. Vera és la religió que no posa dualísticament, cara a cara, creador i criatura sinó que també concep Déu com la unió d'aquests oposats. L'Encarnació és la unió suprema de causa i efecte; ella sola completa, com a tercer pas, allò que comença la creació del món.

*Llull, doncs, va haver d'assignar a l'home un paper determinant per a l'univers i per a la relació de Déu amb el món. Si Déu no s'hagués fet home, no hauria realitzat el concepte més perfecte i ric de Déu. Déu "havia" de fer-se home, si el món havia de procedir, en el grau més alt, de manera raonable. L'Encarnació és racional, segons Llull, perquè Déu no s'hi va decidir per casualitat -per exemple, per reparar els pecats- sinó, si cal dir-ho així, per expressar, de la manera més harmònica possible, la seva pròpia naturalesa correlativa. El fet que Déu es fes home és, segons Llull, en aquest sentit una correspondència "racional en el més alt grau" del fonament i del fonamentat, una enorme promoció de l'home. Mitjançant l'Encarnació esdevé el compliment del sentit de la constitució del món, la consumació de la naturalesa interna de la divinitat, o, de fet, dels signes d'aquesta completació; en les paraules de Llull: Est ergo incarnatio, in qua natura humana est maximata et plenissimata, existens signum maximitatis et plenissimitatis naturae divinae».*⁶²

107

Podríem traduir aproximadament aquesta expressió llatina en aquests termes: «És per tant, l'encarnació, en la qual la natura humana és feta grandíssima i pleníssima, el signe de la maximitat i plenissimitat de la natura divina».⁶³ En aquesta línia, el mateix Llull pogué plasmar la màxima: «Sies bo per çò que Déus haja en tu bona obra», que en altra forma l'expressà així: «Molt més ama Déus la obra que Ell ha en tu que la obra que tu has en Ell».⁶⁴

Hermogenes HARADA, (ed.), Turnhut 1980, 22. RAMON LLULL, *Liber de quaestione alta et profunda*, II,7, ROL, 181, lins. 654-656: *Quando Deus creavit mundum, intellexit altiore finem, quare uoluit creare mundum. Qui finis est Deus homo, quoniam altiore finem diuinus intellectus intelligere non potuit.* CCCM, 34, HARADA, H., (ed.), Turnhut, 1980, p. 169.

⁶¹ *Art de contemplació*, 107, 1-4, 545-546.

⁶² FLASCH, K., *Das philosophische Denken im Mittelalter: Von Augustin zu Machiavelli*, (Reclams Universal-Bibliothek, 18103), Stuttgart: Reclam 2011, 449, on remet a RAMON LLULL, *Liber de quaestione alta et profunda*, II, 4, ROL, 181, lins. 548-550, CCCM, 34, HARADA, H., (ed.), Turnhut, 1980, p. 166. Cita aquest autor Kurt RUH, *Geschichte der abendländische Mystik: III: Die Mystik des deutschen Predigerordens und ihre Grundlegung durch die Hochscholastik*, München: C. H. Beck 1996, 190. Vegeu, HUGHES, R. D., «Speculum, Similitude, and Signification: the Incarnation as Exemplary and Proportionate Sign in the Arts of Ramon Llull», *SL*, 45-46 (2005-06), pp. 3-37.

⁶³ LOHR, «Raymond Lulle. 3. Doctrine et Spiritualité», 186, al n° 7 sobre la cristologia, on mostra com aquest plantejament de Llull expressa la màxima reconciliació entre Déu creador i la criatura.

⁶⁴ RAMON LLULL, *Mil proverbis. Proverbis d'ensenyament*, TOUS PRIETO, Fr., (ed.), (NEORL XV), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, cap. I, 6, 84, i cap. I, 8, 85.

Ara bé, és molt significatiu la manera com Lull procedeix. Hem recollit com Blaquerna fa memòria en la seva contemplació, però no arriba a vessar llàgrimes, fet que expressa amb uns termes bíblics, Jr 8,23,⁶⁵ «no donà aygua a sos hulls per la qual fossen en làgremes e en plors». Blaquerna es mostra actiu en la contemplació, de manera que en aquesta situació que desdiu del contemplatiu, «cor descuvenient cosa és contemplar altament sens plorar».⁶⁶ Reforçant l'aplicació de les potències de l'ànima, Blaquerna ens introdueix un altra realització de qui s'ha encarnat, que seguidament rebem.

La persona recreada, enamorada de Déu fins al martiri

L'Encarnació és un descens del Fill de Déu, que interpel·la la memòria de Blaquerna, que també davallà vers la misèria del món, que es manifesta en els pecats, i en «la malvestat que nostre pare Adam feu contra son creador com li fo desobedient».⁶⁷

Davallat fins aquí, el procés contemplatiu no queda aturat en l'esguard del mal, ans segueix; però gira l'esguard cap a alt, i contempla: «*con fo gran la misericòrdia, larguea, humilitat, pasciència de Déu con li plac pendre carn humana, ni con volch aquella carn donar a pobretat, menyspreament, turments, treballs e angoxosa e vil mort, sens que no havia culpa ni tort dels nostres falliments*».⁶⁸

La misericòrdia de Déu fa contemplar a Blaquerna:

*«la humilitat de Dieu, en la qual non pot entendre actu que humiliar no puesa esser sens menor e maior. E per aísò cové que entenda actu de humilitat divinal, lo qual aia en creatura, lo qual actu non pot entendre en majoritat maior que humiliar-se infinit en boneza, grandeza, eternitat, a esser .i.^a persona ab finit, termenat en temps e en quantitat, e donar aquela persona a humilitat de mort, turments, mensprezaments, paubretat e a oblidament de las gens».*⁶⁹

El procés contemplatiu, després del descens de la memòria, demana l'ascensió o pujada de l'enteniment, per contemplar les virtuts divines en el misteri de l'Encarnació, seguit de la voluntat, la qual: «hac tanta de devoció enfre les noblees e les làgremes de les virtuts e la passió e mort de la natura de Jesucrist, e donà al cor sospirs, contrició. E lo cor donà als hulls làgremes e plors e a la bocha confessió e laors de Déu».⁷⁰

⁶⁵ Jeremies, 8,23: «Oh, si tingués al cap una deu d'aigua i una font de llàgrimes als ulls! Ploraria nit i dia per les víctimes del meu poble».

⁶⁶ *Art de contemplació*, 107, 4, 546.

⁶⁷ *Art de contemplació*, 107, 4, 546.

⁶⁸ *Art de contemplació*, 107, 4, 546.

⁶⁹ *Art de contemplació*, cviii, 16, 696-697.

⁷⁰ *Art de contemplació*, 107, 4, 546.

Ara bé, el caràcter pedagògic que tanmateix caracteritza l'*Art de contemplació*, de bell nou Llull torna a insistir advertint om la imaginació, més estreta que l'enteniment, vol imaginar com és l'Encarnació, pretensió que l'empetiteix, i condueix Blaquerna a la que diríem sequedat espiritual, i perd el do de llàgrimes, doncs «la ymaginació no ho sabia ni ho pusca ymaginar, cor és Déu en bonea, poder, saviea, voler, que la ymaginació en ymaginar»; però la reacció de Blaquerna per arraconar les fronteres que posa la imaginació li permeten recobrar la devoció i les llàgrimes.⁷¹

La contemplació de la passió de Jesucrist

Com ja ho hem fet constar, en la primera redacció de l'*Art de contemplació*, Ramon Llull no va dedicar un capítol per a descriure com es realitza la contemplació de la passió de Jesús, ans la va incloure en el mateix capítol de l'Encarnació, com ho hem vist. Posteriorment, com també ho hem recollit, hi va afegir el que seria el capítol CVIII del *Romanç d'Evast e Blaquerna*.⁷² Afegirem que en aquest capítol, tot i que manté el mateix estil i mètode que en el 107, sobre l'Encarnació, Ramon Llull es sent amb més llibertat per a les seves reflexions de tipus teològic, de manera que hi encasta llargs paràgrafs, en els quals hi entrarem mínimament. Observem, també, com entre els dos misteris, el de l'Encarnació i el de la Passió, no proposa gairebé res aper a la contemplació del que els evangelis mostren de la vida de Jesús de Natzaret. Diríem que l'opció de Llull, de prescindir dels llibres canònics de la Bíblia, ens acosta a una contemplació del que és el nucli de la predicació de Pau de Tars, l'encarnació, la passió i mort i al resurrecció, per més que Llull pressuposa més que contempla aquest darrer misteri.

En aquest capítol CVIII, atesa la llunyania cronològica de la redacció anterior de la resta de capítols de l'*Art de contemplació*, Llull retorna a la descripció de la metodologia, establerta, que consisteix en contemplar les 16 dignitats de Déu, tot aplicant-hi les tres potències de l'ànima.⁷³ En l'aplicació de la voluntat per amar, semblantment a tot el llibre, arriba a l'oració contemplativa, fins arribar repetidament a les llàgrimes.⁷⁴

En aquest cas, la passió de la persona del Fill de l'home, bé infinit del Pare, aprofità: «a tot l'umà linhage bé molt útil e proveitable a recobrar lo bé que avíam perdut per nostre

⁷¹ *Art de contemplació*, 107, 5, 547.

⁷² *Art de contemplació*, cviii, 688-697.

⁷³ *Art de contemplació*, cviii, 1, 688. LONGPRÉ, «Lulle. Raymond (Le Bienheureux), *DThC*, 9 (1926) 1129.

⁷⁴ *Art de contemplació*, cviii, 1-2, 688; 4, 689: «Ans que la voluntat respozés a Blaquerna, fe per contrición plorar sos vuels [ulls] e sospirar son cor, e fe remenbrar a la memòria tan longament avia menbrat l'actu eternal sens fi e comensament de eternitat que unir distinctas propietatz personals, eternal, esencials [...]».

paire Adam e per nostra maire na Eva, e que per la tua passion las ànimas s'esforsesson a aver vertutz, que són bé, e a esquivar vicis, que són mal». ⁷⁵

Blaquerna contemplatiu avançà per una descripció dels patiments de Jesús, fins a arribar a tornar a admirar la grandesa de la passió no solament pels dolors humans, sinó sobre tot perquè aquell home Jesús era ensems unit al Fill del Pare, com a persona humà-divina, unió que permetia la recreació, pel perdó total del pecat d'Adam doncs: *«fo molt gran la greu passió del meu senhor Jesuchrist, gran fo en esser traït, escarnit, vendut, batut, mesprezat, dezamparat, negat, crucificat e mort. [...] Car aïtant com la humana natura de Crist és plus gran que tot gran que sia en creatura, fo maior la sua passió, que covenc esser tan gran que abastés a recrear l'uman linatge que era perdut»*. ⁷⁶

Nostra Dona Maria

En l'Encarnació del Fill de Déu i en la passió de Jesús, fill de Maria i de Déu, Ramon Llull hi contempla Maria com la que va fer realitat humana aquella unió del Creador amb la criatura, volguda per Déu, i Blaquerna la saluda perquè «pregués lo Fill de Déu de tu natura». ⁷⁷ Més endavant recollim els fruits de la contemplació represa de nostra Dona, que acabà en llàgrimes.

La contemplació de Maria que feu Blaquerna comença declarant-la «la regina del cel, de la terra, de la mar e de tot quant és ab les virtuts de son fill gloriós, nostre senyor Déus». ⁷⁸

De la plenitud de gràcia de Maria, segons la salutació de l'àngel, la humanitat en participa, com li ho mostra Blaquerna en la seva salutació: *«De la tua plenea de gràcia havem influència a la memòria e al enteniment e a la volentat qui'ns contempla en lo compliment de ta gràcia. On, beneyta sia, regina, la tua gràcia, qui és tan plena que compleix tots aquells qui per ta gràcia han a venir a perdurable compliment»*. ⁷⁹

Tot seguint el text de l'Evangeli de Sant Lluc, 1,35, encara Blaquerna recorda com l'Encarnació va ser obra de l'Esperit Sant, i ha omplert Maria de totes les virtuts: «Esperit Sant és vengut en tu, regina, e ha't hahombrada de la virtut del Altisme. Aquel Sant Esperit, regina, és vengut en tu ab lo Senyor de tot lo món e encara del altre segle; ahombrada t'a de virtut qui és virtuts, e de virtuts que són una virtut». ⁸⁰

⁷⁵ *Art de contemplació*, cviii, 2, 688.

⁷⁶ *Art de contemplació*, cviii, 3, 689.

⁷⁷ *Art de contemplació*, 109, 1, 553. Tot el n.º següent desenvolupa aquesta contemplació.

⁷⁸ *Art de contemplació*, 109, 1, 553.

⁷⁹ *Art de contemplació*, 109, 1, 553.

⁸⁰ *Art de contemplació*, 109, 7, 555.

El llarg càntic de lloança a Maria que fa Blaquerna, és fruit de la mateixa teologia profundament cristiana de Llull, que accentua la misericòrdia de Déu, i aquí, la de Maria, gràcies a la qual l'home s'eleva, puja vers el Redemptor, fruit del ventre de Maria. Així, després de mostrar les meravelles de les seves virtuts, sobre tot la seva misericòrdia, Ramon recorre a la seva intercessió: «*E cor en tu, regina, misericòrdia, humilitat; e si misericòrdia t'a volguda honrar, que per ta misericòrdia vulles nos recordar; e si humilitat a tu se volch enclinar per çò que t'exelçàs, humiliases tos pensaments a nos per çò que en aquells puscam puyar reebre benedicció de ton ventre*».⁸¹

Tot continuant la lloança de Maria, atribuint-li el títol de regina, raona perquè, com el seu Fill és per dues raons senyor del món, ella n'és dona (*domina*), o senyora:

*«Celestial regina, lo teu fill és senyor per dues rahons de totes les creatures: la una és per çò cor és Déu, l'altra és per çò cor és home ajustat e unit ab Déu. On con ton fill sia senyor per dues rahons de tot lo món, cové que tu sies per dues rahons dona de tot lo món: la una és per çò cor est mare de Déu; l'altra és per çò cor est mare d'ome qui és unit en persona ab Déu. E con açò sia enaxí, doncs tu, dona, hages membraença de çò d'on est dona per çò que t'n'aja grat aquell qui t'a feta dona, e que nos siam exalçats en la nobilitat de son senyoratge».*⁸²

La contemplació seguint, l'Ave Maria havia d'acabar en llàgrimes, com ho recollim més endavant.

Que la contemplació inclogués expressament Nostra Dona no depèn de que l'escrit de Llull és de l'avançada Edat Mitjana, ni d'una devoció emocional, ans és una conseqüència ineludible de la seva concepció de l'Encarnació com a recreació de la humanitat. Aleshores, com ho acabam de transcriure en expressions diverses, l'Encarnació es va realitzar en Maria i des de Maria, i per viure'n les manifestacions d'aquest màxim acostament del Creador a la seva criatura humana, cal agrair-lo amb ella al Creador, i d'ella aprendre les actituds més identificadores amb el seu fill Jesús. Maria no és accessòria a la recreació de la humanitat. N'és l'obra més acabada, és a dir, la persona més completament recreada, i model i pedagoga de la recreació.

Per aquí podríem resseguir un cau teològic, ben obert pels Pares de l'Església orientals, que ens menarien vers la creació i la redempció com a deïficació de la persona humana, senderol que aquí hem de deixar, no sense recollir com ell expressa la finalitat de la creació còsmica:

⁸¹ *Art de contemplació*, 109, 6, 555.

⁸² *Art de contemplació*, 109, 8, 556.

«5. Lo món no fore en gran bonesa posat,
 Si no fos per home deïficat,
 En qui Déus sia hominificat.
 [...]»
 8. A hom ha Déu lo món creat,
 E a aquells home ha si donat,
 En quant de si l'ha deïtat [deïficat]». ⁸³

La deïficació de la persona humana ens sembla fonamental i central en tot l'objectiu teològic, contemplatiu i missioner de Ramon Llull, el qual espargeix el terme en la seva obra inabastable. Colom recull les accepcions «deïficable», «deïficació», «deïficant», «deïficar», «deïficant»; ⁸⁴ i no inclou, com és clar, la que nosaltres acabam de recollir. La deïficació que Déu ha obrat té una profunditat i una espiritualitat més fonda, difícil de verbalitzar, que la creació a semblança de Déu, de la qual hem vist com en parla Llull. ⁸⁵ La tradició patristica d'aquesta expressió pot arrencar de Sant Ireneu de Lió (Esmirna, 130 - Lió, 202).

Les grans manifestacions dels fruits de l'encarnació i de la passió de Jesucrist: La misericòrdia universal i la missió als infidels

112

Misericòrdia universal

L'Art segueix mostrant les seves aplicacions, de manera que hi llegim com Blaquerna, com ho veurem seguidament, va contemplar com la misericòrdia de Déu és mateixa cosa que la justícia, passà de contemplar l'essència de Déu a exercitar-se en contemplar-la, amb els altres atributs, en les tres persones de la Trinitat, i prorrompé en una pregària al Pare. ⁸⁶

Vora els atributs essencials de Déu, com són per als cristians l'essència, la unitat i la trinitat, Ramon Llull exposa una manera de fer la contemplació del misteri de l'Encarnació del Fill, a la qual segueix estretament la contemplació de la misericòrdia divina, que manifesta l'Encarnació. Pren la inspiració en el Sl 50, el conegut *Miserere mei Deus*, atribuït a David, i observa com és la unitat dels atributs o dignitats de Déu:

«[2] No's convenia que David feés diferència en la essència de Déu de granea, misericòrdia, justícia, cor una cosa mateixa són tan solament. E cor dix que Déus segons gran misericòrdia li perdonàs, significà sa gran justícia, cor a gran misericòrdia se cové segons gran justícia

⁸³ SARI, S.-FERNÁNDEZ-CLOT, A., (eds.), *Hores de Ramon Llull*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2019, pp. 163, 164, 253, a «III Fèria, Prima, XXXIV. De creació» i a «V Fèria, Prima, LXIII. D'humilitat».

⁸⁴ RAMON LLULL, *Glossari General Lul·lià*, II D-F, COLOM MATEU, M., Mallorca, Moll, 1983, p. 29.

⁸⁵ *Art de contemplació*, 106, 9, 544.

⁸⁶ *Art de contemplació*, 111, 3 i 4, 561.

*perdonar e donar. A significar que major és que gran misericòrdia perdó grans colpes e do grans dons que menor misericòrdia».*⁸⁷

En altres termes, la contemplació del SI 50 condueix a mostrar com la justícia s'ha d'interpretar a partir de la misericòrdia,⁸⁸ i no prenent inspiració en un concepte de la justícia vindicativa, o rigorista, com massa vegades ha esdevingut en la teologia de la penitència i una certa predicació de l'església catòlica, així com certs punts dels catecismes, que han identificat la celebració del sagrament d'aquest nom amb un judici, i, afegim, segons la mentalitat dels temps del concili de Trento (1545-1563).

Observem que l'art no entra en mostrar com Blaquerna practicava la contemplació d'altres atributs de Déu, com poden ser el seu poder, la seva justícia, etc. El fragment que acabam de transcriure ens expliquen el perquè d'aquesta ommissió, que no ho és, perquè l'atribut de Déu, que és la misericòrdia, inclou el seu poder, que és totalment misericordiós, la seva saviesa, que és infinitament misericordiosa, absolutament lliure i gratuïta, «gran bé de pietat e de perdó e de do e [David] demanà a eternitat que aquel do e perdó fos durable sens fi»,⁸⁹ tant és així que arriba a mostrar-se en l'Encarnació i en la passió, que fructifiquen en la santedat dels creients i en la predicació als infidels:

*«- O, divina misericòrdia, que del teu fil infinit, eternal as feita misericòrdia al human linatge per via de encarnació miraculoza e de mort angoisoza, per tal que l'actu de la vostra misericòrdia a nos moltes santetatz e perfeccions, per tal que anem honrar e mostrar als infizels los gran és que tu agust de misericòrdia en aquel temps que fazias murir, mensprezar e escarnir en la cros lo nostre redemptor Jesucrist, que de tot si meteis ac misericòrdia de nos».*⁹⁰

La paciència de Déu

Ja hem fet constar que Déu Trinitat, com el presenta Ramon Llull, es manifesta amb les 16 virtuts o propietats, o atributs, entre els quals nosaltres consideram que ell ressalta com a més característics i amb més freqüència la misericòrdia, la bondat, la paciència i el perdó. En aquesta preferència hi veuríem la seva presentació de l'Encarnació, com a decisió divina per a arribar al màxim acostament del Creador amb la criatura, el sagrament de la penitència, així com les pregàries del Pare Nostre i del *Miserere* mostrarien aquesta bondat divina, que ha d'arribar als infidels, mitjançant la seva conversió, de la qual n'hem de parlar seguidament.

⁸⁷ *Art de contemplació*, 111, 2, 560.

⁸⁸ Vegeu, en aquest sentit, la Carta enciclica *Dives in misericordia*, de dia 30 de novembre de 1980, del papa Joan Pau II, 2, on presenta com l'encarnació es manifestació de la misericòrdia. També, MÜLLER, Fr., «Barmherzigkeit», *PLSpir*, pp.101-103.

⁸⁹ *Art de contemplació*, 111, 1, 560.

⁹⁰ *Art de contemplació*, cviii, 15, 695.

La versatilitat del mètode de contemplació acosta Blaquerna a la infinita misericòrdia de Déu, quan li demana perdó dels seus pecats segons la seva misericòrdia, i en la seva contemplació acosta la grandesa i misericòrdia a la bondat i a l'eternitat divines, lloades pel salm de David.

Una manifestació de la misericòrdia de Déu és la seva paciència.⁹¹ Ho mostra quan Blaquerna feu memòria dels seus pecats:

*«e entès con gran bé és ésser en Déu paciència cor si paciència no fos en Déu, encontinent que hom fa peccats fora punit e privat d'aquest món. E per açò dix a la sua voluntat quin grat hauria a la paciència de Déu, qui'l havia sostengut. Respòs la voluntat e dix que amaria en lo sobiran bé la justícia, jafós que fos possible cosa que'l enteniment pogués saber que'l punís a dampnació per sos pecats. Molt plach a Blaquerna çò que havia respost la voluntat, e la bocha de Blaquerna e totes les virtuts de la ànima loaren e benehiren en lo subirà bé totes les virtuts divines».*⁹²

I la culminació de la paciència de Déu és l'Encarnació del seu Fill, que és la recreació de la humanitat, contemplant la qual inspirat en el Salm de David, Blaquerna el dugué a contemplar les virtuts divines en les tres persones de la Trinitat entrà en oració al Pare en la qual s'obre a la manifestació històrica de l'Encarnació com a Recreació, que és l'Església. Llull, servint-se de la terminologia del seu temps, parla de l'«Sgléya romana».⁹³ Aquesta Església, com un nou David, prega el Fill misericordiós, bo, etc., demanant misericòrdia i perdó, prenent consciència que, sense l'Encarnació, la humanitat no podria demanar el perdó ni rebre'l, car hi hauria una distància infinita que impediria el perdó del Creador, doncs l'encarnació és la màxima compenetració del Creador amb la criatura, com ho hem ressaltat. En efecte, l'Església:

*«en çò que-t demanà que tu haguesses misericòrdia, segons ta granea, convench que la aguesses de tan gran granea com és la tua, la qual cosa és ton Fill gloriós, que ns donest per encarnació e per recreació. Per lo qual Fill és a nós significada la tua gloriosa Trinitat e encarnació; cor sens que en ta divina natura no hagués distinció de persones, no ns pogués donar ni perdonar segons ta gran misericòrdia, cor no hagem virtut en que la poguessem rebre».*⁹⁴

Però, gràcies a l'encarnació David demanà el perdó segons la gran misericòrdia de Déu, «On, con granea e misericòrdia sien virtuts infinides»: «David demanava lo do el perdó en persona de la humanitat de Jesucrist, a la qual no pogra esser donant sems que d'ella no

⁹¹ COLOM MATEU, M., *Glossari General Lul·lià*, IV, O-R, Moll, Mallorca, 1985, 67-68 i 93, sota les veus pacient, paciència, paciència, tot i que no recull les referències a l'Art de contemplació.

⁹² *Art de contemplació*, 102, 8, 527-528.

⁹³ *Art de contemplació*, 111, 4, 561.

⁹⁴ *Art de contemplació*, 111, 4, 561.

fos feta unió ab alcuna persona de equal veritat, glòria, perfecció, amb alcuna persona qui fos en la divina essència».⁹⁵

La missió als infidels

El misteri de l'Encarnació és la font d'amor, de perdó i de missió, que ha de continuar en la predicació als infidels, els qual desconeixen l'Encarnació: «*e qui no honren la humana natura de Jesucrist que Déus ha en si mateix tant honrada, ans descreen e blastomen aquella; e tenen la santa terra on ell pres aquella natura e on aquella humana natura, per honrar nosaltres e per retre nos a la subirana senyoria qu'ns havia perduts, pres mort e passió*».⁹⁶

L'alta contemplació de Blaquerna arribà a que les potències de la seva ànima «se parlaven» i entraven en una qüestió sempre vigent i que diríem que pertany a les temptacions o limitacions que mostra la imaginació, com és que, el Déu que és revestit de poder, dignitat en ell d'abast infinit, de fet no estén a tota la humanitat l'acceptació de la fe:

*«E la memòria dehia que gran bonea fahia gran obra, e gran poder, gran poder. Responia l'enteniment que gran misericòrdia, amor, larguea, humilitat ajustava menor virtut a major. E la volentat dehia que amar li convenia sobre totes creatures son senyor Jesucrist; mas de una re se meravellava, çò és a saber, com poch esser que Jesucrist tant amà son poble e tanta passió ne volch sostenir, e Déu tant se'n volch humiliar, e en lo món a tantes gents infeels, ydolàtrichs, e tots han immorància de sa honor».*⁹⁷

La doble resposta reflecteix l'ideal que expressen la radical i, diguem-ne, vital vocació missionera del Beat Ramon Llull, que s'expressa en el desig del martiri per testimoniar Jesucrist, i la d'escriure el millor llibre per al debat filosòfic i teològic adduint les raons necessàries per mostrar el misteri de la seva encarnació i passió.⁹⁸

*«Respòs l'enteniment e dix que aquella cosa era matèria a volentat con hagués tanta de devoció que féés desirar martire a honrar la encarnació, e era matèria a la memòria con remembràs tan altament en les virtuts de Déu que ell ne pugués esser exalçat en tan necessàries demostracions que pogués significar als infeels la santa encarnació, passió de son senyor Jesucrist».*⁹⁹

⁹⁵ *Art de contemplació*, 111, 5, 561.

⁹⁶ *Art de contemplació*, 107, 6, 547.

⁹⁷ *Art de contemplació*, 107, 7, 547-548.

⁹⁸ Vegeu aquesta estreta vinculació entre l'encarnació i la passió, entre altres passatges, *Art de contemplació*, cviii, 13, 694; cviii, 14, 694.

⁹⁹ *Art de contemplació*, 107, 7, 548.

Per tant, la històrica limitació dels resultats de la predicació de la fe cristiana no depèn de la omnipotència de Déu, sinó que la resposta lul·liana condueix pels camins de la seva espiritualitat missionera, que, com ho veurem de seguida, no depèn de la resposta amb raons necessàries, sinó que la llum divina inflama Blaquerna, el qual retorna a la contemplació de l'amor misericordiós de Déu palès en l'Encarnació de son Fill, que no puneix els infidels, ans els perdona:

*«- Del divinal lum era inluminat, aflamat l'esperit de Blaquerna, qui dehia estes coses:
- A, major veritat qui sia de veritat increada a creada, çò est, encarnació! Per què són més los hòmens qui t menyspreen e t innoren e t descreen que aquels qui t'onren e creen? A, justícia, qui est tan gran en poder, saber, perfecció! Què faràs? Puniràs aquests falliments tan grans e tan mortals? A, misericòrdia on ha tanta de beniguitat, amor, pasciència, humilitat! Perdonar-los-has?
Plorava Blaquerna, e enfre temor e speranza s'entristava e s'alegrava contemplant la sancta encarnació del Fill de Déu».¹⁰⁰*

Semblantment la contemplació de l'enteniment de la passió dugué la memòria de Blaquerna recordar:

«que la passió de de nostre senhor Jesucrist no és saubuda per homes infizels, que d'ela an inorància e en lo voler dels quals non és amada no onrada, e per aissò fes memòria qüestió a l'entendement si en lo saber de Dieu eron saubutz plus culpables esser los infizels que inorantment no onron la sancta passion de Crist, o aquels cathòlicx que la sabon e non la onron ni la fan onrar a aquels que la inoran, als quals la poirian fer amar e conoiser».¹⁰¹

Llull no dona resposta a aquesta qüestió sobre la responsabilitat dels que desconeixen Jesús, mentre mostra com Blaquerna interpel·la la voluntat, tot aplicant el mètode que ensenya, procés que el conduí a que el seu voler rebria encara més la passió pel martiri per Crist en la predicació de la seva passió:

«Respòs lo voler dizem que el volia e dezirava que per tot lo món fos prezicada e coneguda, pus que per tot l'uman linatge fo, e dizirava que agués mais semblans per via de martire que per mort natural, per so que pus fortament fos objecta de la voluntat de las gens».¹⁰²

La passió per la passió de Jesucrist expressada en la contemplació de la voluntat que desitja la mort per honorar-la, torna mostrar-se en les llàgrimes vessades per amor,¹⁰³ que expressen les paraules de Blaquerna, quan rebutja la manca de coherència entre les expressions

¹⁰⁰ *Art de contemplació*, 107, 548.

¹⁰¹ *Art de contemplació*, cviii, 6, 690.

¹⁰² *Art de contemplació*, cviii, 7, 691.

¹⁰³ *Art de contemplació*, cviii, 8, 691-692.

verbals i la voluntat: «*Actu de mort és mort, e morir per la passió de mon senyor Jesuchrist a honrar, lauzar, mostrar, amar e servir, és actu de veritat. E plorar per la greu mort del meu senyor e temor de murir per s'amor es actu compost de fals e de ver, en la qual composició a lo meu senyor desplaizer*».¹⁰⁴

Seguint aquesta reflexió que fa discernir l'amor sincer i ver, Llull dialoga amb l'«entendement amic» tot admirant la paciència de Déu, que sens cessar vessa gràcia i beneficis, mentre els homes l'ofenen i d'ells espera la satisfacció. També interpel·la l'enteniment preguntant: «*quans són los homes que Dieu innoren e mescrezon e adoren ydolas, ni con los serrazís [sarraïns] tenon la Terra Sancta de Oltramar, on Dieus pres carn e murí en quant era home; e ploratz car los malvatz preveires són en pecat e tracton lo sant cors de Jesús. E Dieus a paciència en totas estas causas*».¹⁰⁵ En aquest passatge, Llull mostra la seva preocupació per la presència dels musulmans en Palestina.

Blaquerna, ermità, sorprenentment, i ben altrament que en el *Llibre de contemplació en Déu*, esdevé particularment crític amb els preveres.¹⁰⁶

Si Llull no ha respost teològicament a la pregunta que s'ha proposat, sobre el pecat major dels catòlics pecadors o dels infidels ignorants, en canvi la contesta des de la voluntat de Blaquerna:

*«Cant la memòria ac membrat, voluntat fe plorar, sospirar e planher Blaquerna dizem que, si a la sobirana largueza plazia, temps e ora seria que donés moltz homes arditz, ferventz, devotz a honrar, lauzar, servir e benezir e conoixer la sancta passió de Jesuchrist a aquels infiels que la innoron. E l'entendement respòs a Blaquerna que la largueza de Dieu avia donada la maior ocazió que hom pot recebre en honrar, prezicar la santa passió de Crist en sò que lo Fil de Dieu s'era encarnatz e avia donada aquella humanitat a paubretat, turmens e a greu mort per salvar home que non aia escuzatió ni thema a honrar sos honramens e a obezir los mandaments de Dieu».*¹⁰⁷

La resposta sobre la responsabilitat dels infidels es troba en els enamorats de la passió de Crist que surten amb ardidesa a la missió, a predicar l'encarnació i la passió de Jesuchrist a tota la humanitat.

¹⁰⁴ *Art de contemplació*, cviii, 9, 692.

¹⁰⁵ *Art de contemplació*, cviii, 18, 697.

¹⁰⁶ *Llibre de contemplació en Déu*, c. 110, 334-336.

¹⁰⁷ *Art de contemplació*, cviii, 14, 694-695.

Eclesialitat de l'encarnació i de la passió recreadores de la humanitat, en la celebració sacramental

Blaquerna entrà en contemplació de les dignitats de Déu «en los sacraments de santa Sgléa»,¹⁰⁸ començant pel baptisme, que per la bondat i el poder de Déu fa que l'infant per l'aigua i les paraules del prevere sigui netejat del pecat original, i de criatura natural sigui feta sobrenatural.¹⁰⁹ Llull, seguint el seu mètode en el qual no recorre a les autoritats, troba l'origen dels sacraments en Déu¹¹⁰ i no en Crist, com ho explicita la teologia catòlica en general. Com a presència històrica de l'Encarnació l'«Sgleya romana»¹¹¹ intercedeix pels seus membres pecadors i esdevé la comunitat en la qual Déu acompanya els creients al llarg de les diverses circumstàncies i esdeveniments de la vida, des del naixement, amb el baptisme, la confirmació, passant pel matrimoni i el sacrament de l'orde. Llull estableix la generalitzada analogia entre els esdeveniments cabdals de la vida natural amb els de la sobrenatural. Recorre Llull a l'analogia entre els oficis d'una ciutat i el que esdevé en «la çiutat de sancta mare Sgleya [en la qual] estan los .vii. sacraments».¹¹²

En aquest conjunt el sacrament del cos de Jesucrist present en el pa i el vi esdevé la culminació, i els recursos per a la contemplació que exposa Llull superen en nombre i en qualitat els disposats per a altres sacraments. Introdueix la contemplació «del sant sacrifici de l'altar» com a mostra de la humilitat de Déu, que és una mateixa cosa amb el seu poder, que fan que present Crist en el pa i el vi.¹¹³ Alguns dels recursos lul·lians per a la contemplació reflecteixen les reaccions contra Berenguer de Tours, (1000-1088), la interpretació del qual del que hom ha explicat com a transsubstanciació, no era tinguda per satisfactòria. La contemplació segueix en el diàleg entre Blaquerna i el seu enteniment, sobre el perquè de la voluntat de Déu en instituir aquest sacrament.¹¹⁴ Blaquerna incita l'enteniment a pujar en la seva capacitat d'atansar-se al sacrament, que supera les possibilitats del sentits corporals de la vista, del gust, i del tacte. Diu Blaquerna: «Enteniment, amich [...] esforçats-vos en virtut con major la avets en entendre que hulls

¹⁰⁸ *Art de contemplació*, 112, 1, 563. Quant a la confirmació, que a Mallorca, a causa de la manca de bisbe resident a l'illa, durant anys, sembla que es començar a celebrar amb retard, Llull el justifica com a una confirmació que el batiat feia del baptisme que havia rebut d'infant, inconscient del que havia celebrat, *Art de contemplació*, 112, 3, 563-564. Evidentment, res no te a veure aquesta explicació amb el sacrament que, al menys en els inicis de l'Església, el celebraven adults, que eren els que ordinàriament es batiaven.

¹⁰⁹ *Art de contemplació*, 112, 1, 563.

¹¹⁰ *Art de contemplació*, 112, 1, 563.

¹¹¹ *Art de contemplació*, 111, 4, 561.

¹¹² *Art de contemplació*, 112, 2, 563.

¹¹³ *Art de contemplació*, 112, 5, 564. Vegeu 108, 8, 551.

¹¹⁴ *Art de contemplació*, 112, 6, 564-565.

corporals enm veer ni gustus en gustar ni·l tactus en tochar, cor en moltes coses los veets errar e fallir tot jorn». ¹¹⁵

És un discurs anàleg al de l'himne de Sant Tomàs d'Aquino, (1225 -1274), adoptat com a càntic de la Seqüència de la festa del *Corpus Christi* (1262), on canta que: *Visus, tactus, gustus in te fallitur*, és a dir, la vista, el tacte i el gust s'equivoquen en mostrar allò que han sentit. L'evocació dels termes i del verb «fallir» de la seqüència dóna a pensar, doncs Llull la degué recitar o cantar. A Mallorca, per l'any 1327, el *Corpus* ja era una festa molt consolidada, com devia esser-ho a Montpeller. Que la celebració litúrgica, en la qual es proclamava en llatí l'Escriptura en l'epístola i en l'evangeli, fos uns font d'inspiració de Ramon Llull ho hem de tenir present, tot i que no podem precisar-ne els influxos en la seva teologia.

Torna ser el Llull pedagog que mostra com la imaginació rebaixa la volada de la contemplació, «E per açò l'enteniment atorgà a Blaquerna ses paraules e en les virtuts de Déu puyà adorar, contemplar lo sant sagrament de l'altar». ¹¹⁶

La contemplació de l'eucaristia, en la qual Crist, essent Déu, pren la forma de pa, mena Blaquerna a la penitència, en la qual Jesucrist pren la forma d'home en el prevere. Penitència que és per a tota persona, doncs la memòria «membrava que home peccava contra Déu, e que home és lo sant para apostoli e homes són sos lochtinets qui fan assolvement e donen penitència a lurs semblants homes». ¹¹⁷

La contemplació s'eleva fins que la memòria i l'enteniment: «*vengueren a jutjament a Blaquerna, lo qual donà sentència que egualment eren los sagraments contra les sensualitats per çò cor ab les divines virtuts, qui són incorporals, eren stablits e creats los .ii. sagraments, e encara los altres, sobre los poders de natura, a demostrar lur virtut subirana a virtut natural creada*». ¹¹⁸

La contemplació de les virtuts divines en la resta de sagraments segueix el procés conegut, mentre la teologia que maneja Ramon Llull és ben pobra. Els sagraments de l'orde i del matrimoni, segons Llull, tenen la inspiració en l'ordre que hi ha entre les tres persones de la Trinitat, que segueix també l'Encarnació. Ordre que Llull veu en la seqüència dels sagraments. El matrimoni ja conegut en el Paradís terrenal, ordena la relació entre el baró i la dona, de manera que la castedat i la virginitat impedeixen la luxúria, i ordenen l'amor entre ambdós, per a: «*glòria de Déu; e la saviea, virtut devina agren posada major virtut en*

¹¹⁵ *Art de contemplació*, 112, 6, 565.

¹¹⁶ *Art de contemplació*, 112, 8, 565.

¹¹⁷ *Art de contemplació*, 112, 9, 566.

¹¹⁸ *Art de contemplació*, 112, 9, 566.

*los elemens corporalment, qui s'ajusten e's mesclen ordenadament a engenrar lo cors ordenadament, que en la volentat d'ome e de fembra a engenrar fills per esser conservada la humana spècia en lo mon».*¹¹⁹

I acaba la seva exposició dels sacraments retornant a l'analogia entre la vida biològica i la sacramental, la qual: «fa en lo món sia bapisme lo primer sacrament, e que la extrema unció sia lo darrer, a significança de la serviutut sots la qual hom ha estat en lo món oibedient al primer sacrament e als altres qui són enfre lo primer e·ll darrer».¹²⁰

Tanmateix, Llull acaba la seva presentació de la contemplació dels atributs de Déu en els set sacraments, tot recordant la misericòrdia divina que acompanya la persona humana quan mor:

*«E cor justícia a major rahó de jutjar a home guardó, e misericòrdia de perdonar per confessió, contricció, confirmació, dels d'enant al darrer, per açò la gran justícia, senyoria de Déu vol que sia extrema unció sacrament, per çò que sia feta confirmació de tots los altres sacraments, e que sia significat que·l cors de nostre senyor Déus feu en la creu, lo qual fo untat ab sanch de son cors e ab làgremes de sos hulls ed ab suor, per lo destrenyiment de la mort».*¹²¹

Ressalta en la contemplació en els sacraments com Déu esdevé la font de l'acompanyament de la vida de la persona humana, de manera que Blaqueria contempla aquesta gratuïtat de l'amor diví vessat en ella.

Precisament aquesta vinculació de la contemplació a la celebració de tots i cadascun dels set sacraments de l'Església fa que l'ermità i l'home just contemplatiu siguin ambientalment uns solitaris, però no ho són eclesialment, ans participen de la Paraula, del servei ministerial de l'Església en la celebració dels sacraments, els quals també són esdeveniments que impliquen la comunitat de creients.

Tot aquest procés contemplatiu condueix descobrir que la finalitat del papa, dels eclesiàstics, i de tota l'Església consisteix en santificar el nom de Déu, Déu.¹²²

Les pautes evangèliques per a la vida dels que són recreats: els manaments

La contemplació de la Trinitat que feu Blaqueria acabà tot pujant les potències de l'ànima per tal que «fos oibedient al manament de Déu, qui mana que hom am Déu de totes ses

¹¹⁹ *Art de contemplació*, 112, 12-14, 566-567.

¹²⁰ *Art de contemplació*, 112, 15, 567.

¹²¹ *Art de contemplació*, 112, 15, 567-568.

¹²² *Art de contemplació*, 108, 4, 550.

forces e de tota sa pensa e de tota sa sa ànima, (cf. Dt 6,4; Mt 22,37) on es membraença, intelligència e volentat».¹²³

Afegim que Lc 20,27, encara hi posa «amb totes les teves forces», ampliació que no va recollir Llull en aquests passatges, en els quals insisteix, seguidament, en empènyer la potència de l'enteniment en amar Déu.¹²⁴ Aquest primer manament, que Llull exposa sovint com la primera intenció en l'obrar humà, prové segons Ramon Llull del Déu que és Trinitat, i que és el referent de tota la vida de Blaqueria contemplatiu. En la contemplació posterior, sobre els manaments, ens topam amb una altra referència explícita a les Escriptures, aquesta vegada als Evangelis, prou escaient, doncs es tracta d'una obra de Llull adreçada als cristians, com ja ho hem mostrat: «Remembrà Blaqueria en los Evangelis la responsió que Jesucrist havia feta dels manaments, e volch contemplar en aquells ab les divines virtuts de Déu».¹²⁵

En el diàleg amb l'enteniment la voluntat hi va introduir una inquietud elemental i radical, com és si a la llum del primer manament és possible l'amor a altres coses, o solament era permès l'amor a Déu. La resposta de l'enteniment és: «que totes criatures podia amar, ab que les amàs a esguardament de Déu, çò és a saber, que les amàs per çò que pogués amar Déu».¹²⁶

Aquesta resposta nuclear és explicitada posteriorment en la intervenció de les potències de l'ànima. Quan Blaqueria retorna sobre aquest primer manament, formulat amb tres formes, avança en l'explicació de la riquesa, complexitat i totalitat de l'amor a Déu, comunicació que recollim seguidament:

*«[8] Altra vegada toma Blaqueria lo manament que Déus fa a la volentat con mana que hom am Déu de tot son cor, e puxes li diu que-l am de tota sa anima, e altra vegada li diu que-l am de tota sa pensa. On, aquestes .iii. vegades en que es fet manament, ha home conexença de la larguea de Déu, qui fa misericordia al enteniment de Blaqueria con entena diversses obres en los .iii. poders de l'ànima segons la diverssitat dels .iii. manaments demunt dits».*¹²⁷

Seguidament ofereix un objectiu a cadascuna de les expressions del manament, que creiem únic, malgrat sigui expressat amb aquestes expressions tan fortes:

«Cor en ço que Déus mana que hom am de tot son cor es significada fe, per la qual la volentat am sobre ço que l'enteniment no pot entendre; e cor mana que hom am de tota ssa anima

¹²³ *Art de contemplació*, 106, 9, 544. Hem introduït les referències bíbliques.

¹²⁴ *Art de contemplació*, 110, 7, 558.

¹²⁵ *Art de contemplació*, 110, 1, 557.

¹²⁶ *Art de contemplació*, 110, 3, 557.

¹²⁷ *Art de contemplació*, 110, 8, 559.

es significat que tots .iii. los poders del anima s'egualen en alcú object membrat, entés, amat egualment; e con mana que l home l'am de tota sa pensa es significat que Déus mana exalçar a home tot son enteniment per ço que n haja en membrar Déu major remembrament e en amar Déu major volentat, qui han memoria en la exaltació del enteniment per la qual Déus ama molt esser conegut».¹²⁸

Una contemplació més profunda mena Blaquerna a prendre en compte que, després d'un primer manament toca seguir-ne un segon que, per a Blaquerna implica la igualtat entre ell i el proïsme. No diu que els dos manaments són iguals, sinó que afirma la conseqüència de la igualtat dels manaments, que és la igualtat del qui estima amb l'estimat:

«[9] Blaquerna dix a sa ànima que amar Déu de tot son cor e sa anima e sa pensa es lo primer manament. E per açó l'enteniment entés segon manament, segons relació del primer, en lo qual segon manament fo significada egualtat d'amor enfre Blaquerna e son proïsme en çò que Déus mana a la volentat que hom am son proïsme aytant con si mateix. E cor no diu de tota ta anima ni ta pensa ni encara de tot ton cor, es feta diferència del primer manament al segon, per la qual diferència és significat que lo primer ha senyoria sobre lo segon e que lo segon es humiliat e deu esser pacient al primer per çò que hom en amar, entendre, membrar més en Déu que en si mateix ni en son pruhisme faça obediència e reverència a honrar la humilitat, senyoria de Déu».¹²⁹

Aquesta precisió de Blaquerna sobre la primacia del primer manament és òbvia; però la força amb que contempla ambdós manaments els projecta sobre tota la vida dels contemplatius, els quals troben en aquesta vida plena d'amor el seu sentit, i nosaltres veiem la coherència que Llull mostra amb el seu ensenyament anterior, sobre la tercera figura d'oració, que es manifesta en les obres de la vida quotidiana.¹³⁰

Tanca Llull aquest capítol sobre els manaments fent-ne un resum, sense explicitar-ne ni el nom; però conclou que cadascun d'aquests dos manaments resumeix tots els altres, els quals suposa coneguts:

«[10] Amar, membrar, entendre Déu més que altra cosa, son proïsme ay tant con si mateix son .ii. manaments qui són començaments als altres; e qui ha aquests .ii. manaments és obedient, obeeix Déu en tots los altres; e qui en negú dels altres és a Déu desobedient, desobeeix Déu en los .ii. primers manaments; e qui ama egualment si mateix o son proïsme ab Déu, és desobedient al primer manament e a tots los altres».

¹²⁸ *Art de contemplació*, 110, 8, 559.

¹²⁹ *Art de contemplació*, 110, 8, 559.

¹³⁰ *Vegeu*, més amunt, p.#

Les set virtuts i els set vicis: el goig de la fe amiga

Les virtuts teologals: fe, esperança i amor

Els dos darrers capítols de l'*Art de contemplació* exposen com Blaquerna compta amb les forces i flaqueses en la vida de cada dia. Llull no cataloga en virtuts teologals i cardinals aquestes set forces, si bé presenta la contemplació de les tres virtuts teologals, fe, esperança i caritat en primer terme, seguides dels cardinals, prudència, justícia i templança. No podem explicar perquè omet la penúltima virtut cardinal, la fortalesa. De fet ell comença el capítol tot referint-se al nombre septenari de les virtuts, que llavors es repeteix en el nombre dels vicis. Comença així: «Blaquerna remembrà les .vii. virtuts qui moltes vegades li havien ajudat contra'l mortal sperit, e volch en aquelles contemplar les virtuts divines qui les .vii. virtuts li havien donades».¹³¹

Queda clar que presenta la vida del contemplatiu com una lluita entre la virtut i el mortal esperit, que, en el capítol següent, de manera sorprenent, el qualificarà de set dimonis. Així introdueix la contemplació dialogant amb l'amable fe o amb la fe amiga, com a camí vers la benaurança eternal, il·luminada per la saviesa divina.¹³² Tot romanent en la teologia de Llull, la contemplació tendeix a unir les virtuts, que en aquest cas Blaquerna segueix dient a la fe: «coses veres amats, cor la amor del rey celestial vos fa amar sa virtut, veritat, sa glòria, perfecció».¹³³ La grandesa de la fe produeix admiració en Blaquerna, el qual reconeix com la plena gràcia que li regala Déu unitat i Trinitat «ha fet mi tan gran.»¹³⁴ Es tracta d'un punt de la contemplació cabdal per al cristià, que no perd la seva feblesa davant els dimonis dels què Llull parla en el capítol següent; però és important que el creient prengui consciència que Déu, per la fe, el dignifica divinament, tot recreant-lo. L'oració litúrgica catòlica insisteix en aquesta deificació, molt reconeguda per la patristica grega, i negligida per la predicació moderna i contemporània, de manera que el creient dona poques mostres d'estar content de ser-ho, a la manera que acabam de llegir-ho en el laic Llull.

Aquesta amiga fe du Blaquerna a reconèixer la grandesa i proximitat de l'Encarnació, com «lo fill de Déu pres carn de nostra dona sancta Maria, la qual ajustà a si mateix e fo ab ela una persona havent natura divina e humana».¹³⁵ Retorna la contemplació a moure les tres potències de l'ànima, per reiterar la seva admiració per la grandesa del cristià a la qual

¹³¹ *Art de contemplació*, 113, 1, 569.

¹³² *Art de contemplació*, 113, 1, 569.

¹³³ *Art de contemplació*, 113, 1, 569.

¹³⁴ *Art de contemplació*, 113, 2, 569.

¹³⁵ *Art de contemplació*, 113, 3, 569.

aixeca la fe: «E per açò la mia ànima és molt obligada a membrar, entendre, amar, honrar e servir les divines virtuts qui vós fe, fan esser en mi en tan gran honrament, en tan gran cantitat, en tan gran inluminament».¹³⁶

Quan Llull mostra la contemplació de l'esperança, en una primera passa alça l'esperança en la benaurança que ofereix el Déu de tan grans poders.¹³⁷ Seguidament admira la grandesa de l'Encarnació, que conduí Jesús, «aquella creatura a mort e a turments per nosaltres pecadors», per tal que l'esperança confiï en la força del «subirà bé».¹³⁸ Retorna Blaquerna a interpel·lar l'esperança des de la fe en el Déu creador, fen una numeració sorprenent de les creatures: «moltes e diverses, e béns bells virtuoses: àngels, cel, sol, luna, terra, mar, hòmens, bèsties, auçells, pexs, plantes, metalls e les altres creatures», mostres de la grandesa de Déu fan despertar les seves «grans gràcies e grans benediccions.»¹³⁹

La contemplació que Blaquerna fa de l'esperança l'eleva a descobrir l'alçada dels dons que li arribaran, que els fa superiors perquè hi ha Trinitat i Encarnació. Un Déu no trinitat seria privat de la riquesa de les relacions intratrinitàries, que són d'abast infinit, i sense l'Encarnació la persona humana seria quelcom creat, però privat de la compenetració amb Déu, del qual poc esperaria, i desconexiria una eternitat esdevenidora sense la fe i esperança en la resurrecció, la qual fa possible veure la caritat, el poder, la misericòrdia, la humilitat, el senyoriu i la paciència de Déu. Més encara, Blaquerna diu a l'esperança que gràcies a la resurrecció ambdós poden engrandir la fe.¹⁴⁰

Quan Blaquerna contempla la caritat, l'amor, eleva el diàleg a la Trinitat doncs ella són tres amats i amadors eterns.¹⁴¹ La novetat i riquesa de la contemplació són paleses, doncs en la contemplació de la resta de virtuts aquest diàleg era impossible perquè la Trinitat no té ni fe ni esperança, perquè és Déu tot present, a qui solament Blaquerna vol estimar.¹⁴² L'altre avanç en la contemplació de al Trinitat que és amor es transforma en un desig suprem de rebre de la Trinitat que engendra amor, un enamorament més fort.¹⁴³

¹³⁶ *Art de contemplació*, 113, 3, 569.

¹³⁷ *Art de contemplació*, 113, 4, 570.

¹³⁸ *Art de contemplació*, 113, 4-5, 570.

¹³⁹ *Art de contemplació*, 113, 5, 570.

¹⁴⁰ *Art de contemplació*, 113, 6, 570.

¹⁴¹ *Art de contemplació*, 113, 7, 570-571.

¹⁴² *Art de contemplació*, 113, 7, 571.

¹⁴³ *Art de contemplació*, 113, 8, 571.

Les virtuts cardinals: prudència, justícia, fortalesa, tempraça

Així com Déu no és fe ni esperança i, en canvi, és amor, també en ell ser «just e justícia són una cosa mateixa»;¹⁴⁴ i per això Déu és la font de la justícia, que la reparteix amb paciència i liberalitat.¹⁴⁵ Seguint el seu procés teològic, Llull acosta aquesta justícia divina que és Déu capaç d'engendrar aquesta justícia en un home que en una persona de la Trinitat, en el Fill, esdevé persona divina: «Donchs, d'aquesta vostra justícia exí tan gran influència que .i. de nos feu esser una persona ab la .i. dels .iii. de vós».¹⁴⁶

Són expressions que fan pensar que surten d'un amor familiar de Llull amb la Trinitat, que sembla que viu agombolat pel màxim acostament que la Trinitat realitza amb la criatura humana, i el Mestre fa un joc d'expressions com si hi hagués un intercanvi entra quasi igual, entre «un de nos» «amb una persona de vós». La contemplació de la justícia condueix Blaquerna a descobrir com té més sentit punir els que coneixen la Trinitat i l'Encarnació que no els que la ignoren, com són els infidels.¹⁴⁷ En canvi la contemplació de la prudència, en les altres virtuts, és objecte de súplica, per tal que Blaquerna estimi més Déu, sens però atribuir-la al mateix Déu, que la hi vol i la hi pot donar.¹⁴⁸ La contemplació de la tempraça mena Blaquerna a l'admiració agraïda dels béns que per la mateixa ha rebut, començant per haver deixat pare, mare, riqueses, segons demana l'Evangeli, malgrat no el citi expressament, per poder retirar-se a l'ermita. Aquesta ruptura radical encara té altres manifestacions com és la sobrietat en el menjar, etc., que demana aquest estil de vida.¹⁴⁹ En la petició d'aquesta virtut hi inclou Blaquerna el dejuni i també espiritualment vol estimar-la per viure sòbriament.¹⁵⁰

Clou la contemplació de les virtuts «creades i increades» tot demanant-les per tal de ser un servidor de Déu.¹⁵¹

El set vicis o dimonis

L'objectiu d'aquesta contemplació és rebutjar la memòria, l'enteniment i la voluntat com a possibles origen dels pecats.¹⁵² Com tota contemplació la que té presents els vicis comença quan Blaquerna refresca la memòria dels set pecats, que qualifica de dimonis, que han

¹⁴⁴ *Art de contemplació*, 113, 9, 571.

¹⁴⁵ *Art de contemplació*, 113, 9, 571.

¹⁴⁶ *Art de contemplació*, 113, 10, 571.

¹⁴⁷ *Art de contemplació*, 113, 12, 572.

¹⁴⁸ *Art de contemplació*, 113, 11, 572.

¹⁴⁹ *Art de contemplació*, 113, 13, 572.

¹⁵⁰ *Art de contemplació*, 113, 14, 573.

¹⁵¹ *Art de contemplació*, 113, 15, 573.

¹⁵² *Art de contemplació*, 114, 4, 575.

desbaratat el món creat per les virtuts o potències de Déu, de front a l'origen de bé creat on es troba l'origen del mal, o del pecat, o, encara, d'aquests dimonis,¹⁵³ i la contemplació el guia fins a la resposta que veu aquest origen en les potències humanes, memòria, enteniment i voluntat. En efecte, després que la contemplació de la bondat de Déu, Blaquerna la memòria recordà que la voluntat havia volgut gola i luxúria.¹⁵⁴ D'aquí que la contemplació de les potències humanes posà en evidència quin era l'origen dels set dimonis. «L'enteniment de Blaquerna diu a la memòria, scusant la bonea de Déu, que los .vii. dimonis prenen començament en les obres del membrament, entendre, voler qui tracten de coses a la bonea de Déu desagradables».¹⁵⁵

Doncs, després d'anomenar els set pecats, precisa: «Aquestes .vii. bèsties destruen e afolgen e corrompen los béns qui són vostres per creació e per senyoria».¹⁵⁶

Aquestes bèsties desagradables a Déu açaren la indignació de Blaquerna, el qual el pregà que li mostràs «la art e la manera con los .vii. vicis puscha mortificar en la mia memòria, enteniment, volentat».¹⁵⁷ L'art de mortificar les potències de l'ànima el va aplicar d'aquesta faisó: «*Remembrà la memòria les divinals virtuts, entès l'entenimment la breu vida d'aquest món e les infernals penes, amà la volentat Déu e totes ses virtuts, desamà los pecats e demanà perdò e menyspreà la vanitat d'aquest món, e sentí Blaquerna en sa ànima mortificats vicis e peccats per les obres de son remembrar, entendre e amar*».¹⁵⁸

Llull, en diverses obres esmenta els dimonis tot seguint la mentalitat general, que els considera àngels caiguts pel pecat. Nosaltres no podríem afirmar ni negar que Llull conegués la possessió de la persona pel dimoni. Ho desconeixem. Però consideram important que ell, fonamentat en la seva concepció de l'home recreat per l'Encarnació del Fill, en el qual hi la màxima compenetració del Creador i de la criatura, quan en l'*Art de contemplació* parla de l'origen del pecat el trobi en la persona humana, i no recorri tant a un tercer, temptador, el qual, en aquest context, és ignorat. En tot cas es tracta d'una qüestió marginal en Llull, que tal vegada mereixeria un acostament per a trobar la coherència del que diu en aquesta art amb les altres expressions lul·lianes sobre el dimoni.

Relligant el nostre discurs amb el que escatiem de l'*Art de contemplació*, quan en la contemplació reitera l'aplicació de la potències a les virtuts de Déu, veiem que retorna sobre les mateixes com a origen dels pecats, i acaba en una mena de consagració a la

¹⁵³ *Art de contemplació*, 114, 1, 574.

¹⁵⁴ *Art de contemplació*, 114, 2, 574.

¹⁵⁵ *Art de contemplació*, 114, 3, 575.

¹⁵⁶ *Art de contemplació*, 114, 1, 574.

¹⁵⁷ *Art de contemplació*, 114, 4, 575.

¹⁵⁸ *Art de contemplació*, 114, 4, 575.

sobirana doctrina d'aquestes facultats humanes.¹⁵⁹ Per aquesta via procedeix amb pregària, per tal que Déu atorgui que memòria, enteniment i voluntat s'apliquin a les set virtuts «contra los .vii. pecats mortals.»¹⁶⁰

Blaquerna conclou el llibre de l'*Art de contemplació* amb una pregària paradoxal, quan demana poder pecar, perquè aquest do és el de poder viure les tres virtuts teològals, fe, esperança i amor, que és el do de vèncer els pecats mortals, en concret, gola i luxúria. Sembla que aquests dos pecats eren els que més devien inquietar Ramon Llull.

«[7] Glòria e perfeió, donar poder de peccar és donar ocasió de haver fe, esperança, caritat e les altres virtuts. Donar poder de haver fe, esperança, caritat e caetera, es do contra gola, luxúria e caetera. E per açó deman-vos do de virtuts e licència de peccar, ab que m hajats donat membrar, entendre, desamar mes colpes e ls vans delits d'aquest món.»¹⁶¹

El llibre de l' *Art de contemplació* acaba amb les llàgrimes de l'ermità contemplatiu, Blaquerna, que consumaven totes les contemplacions anteriors:

«Plorava, sospirava Blaquerna dementre que aquest dons demanava, e Déus li donava çò que vulia, e Blaquerna gràcies en plorant li fahia. La contemplació, devoció que Blaquerna havia, ni la art ni la manera que havia, no és qui la us pogués dir ni significar sinó tan solament Déu. Fenit és lo libre de la "Art de contemplació"».¹⁶²

Llull acaba confessant amb l'enteniment que la contemplació és un do de la Trinitat, que transcendeix tota pedagogia i qualsevol metodologia humana. La seva *Art de contemplació* té com a substrat la conversió a la fe cristiana, que és obra divina. No endebades ell la va compondre per ajudar als ermitans i homes justos en el seu ascens espiritual per la contemplació de la Trinitat. La contemplació lul·liana no demana cap requisit eclesial, ni d'altre casta. Tot batejat hi és cridat, i solament Déu la concedirà. I Déu és per a tothom.

Dues fonts d'obstacles per a la contemplació

D'una manera anàloga a com per arribar a una oració condreta Llull hi veu dos obstacles, com són el pecat i el desconeixement que mostra qui segueix una altra llei, és a dir, els infidels, també aquests destorbs impedeixen la contemplació.

Així, quan ja havia contemplat l'Encarnació, Blaquerna va revifar-la quan recordà aquest misteri del Fill de Déu, i que la passió de Jesucrist no era honrada en la seva bondat,

¹⁵⁹ *Art de contemplació*, 114, 5, 575.

¹⁶⁰ *Art de contemplació*, 114, 6, 575.

¹⁶¹ *Art de contemplació*, 114, 7, 576.

¹⁶² *Art de contemplació*, 114, 7, 576.

grandesa, eternitat, etc., pel pecador que no creu o blasfema. El retorn de la memòria sobre la Passió el feu rompre en devocions, plors, sospirs, etc., i en oració de lloança.¹⁶³

L'enteniment apel·lava a la misericòrdia, mentre la voluntat reclamava el primer manament, *d'amar Déu* sobre totes les coses, i s'exclamava: «com poch esser que Jesucrist tant amà son poble e tanta de passió volch sostenir, e Déu tant se'n volch humiliar, e en lo món a tantes gents infeels, ydolàtrichs, e tots han innorància de sa honor».¹⁶⁴

Seguint Llull, que personifica les potències de l'ànima, sentim com l'enteniment replicà a la voluntat mostrant el camí de l'amor a Crist fins al martiri, per tal que aquest fos conegut com a Déu encarnat:

*«Respòs l'enteniment e dix que aquella cosa era matèria de volentat con hagués tanta de devoció que feés desirar martire e honrar la encarnació, e era matèria a la memòria con remembràs tant altament en les virtuts de Déu que ell ne pugués esser exalçat en tan necessàries demostracions que pogués significar als infeels la santa encarnació, passió de son senyor Jesucrist».*¹⁶⁵

El capítol sobre l'encarnació acaba amb una oració a Déu lloant aquest misteri de la veritat increada que es fa veritat creada, així com recorda la justícia, que podria punir els infidels; però la darrera súplica s'adreça a la misericòrdia, i demana: «A, misericòrdia on ha tanta de benignitat, amor, paciència, humilitat! Perdonar-los has?»¹⁶⁶

La contemplació de l'Encarnació, després d'aquesta pregunta, acaba en plor de Blaquerna: «Plorava Blaquerna, e enfre temor e sperança s'entristava e s'alegrava contemplant la sancta encarnació del Fill de Déu».¹⁶⁷

Influx de l'Art de contemplació

Hem vist suara que Ramon Llull retorna a la paradoxa clou el llibre sobre l' *Art de contemplació* mostrant que tan alta era la contemplació de Blaquerna que cap art podia mostrar-la. És a dir, entès literalment, Llull declararia inútil el llibre que consumava. Ara bé, una semblant interpretació no ens sembla que reflecteixi el pensament del Mestre, el qual sempre va expressar la seva fe en que tot és un regal de la Trinitat creadora a la seva màxima creatura que és Jesucrist, encarnat i unit per la sang de nostra Dona Maria.

¹⁶³ *Art de contemplació*, 106, 9, 544.

¹⁶⁴ *Art de contemplació*, 107, 7, 547-548.

¹⁶⁵ *Art de contemplació*, 107, 7, 548.

¹⁶⁶ *Art de contemplació*, 107, 8, 548.

¹⁶⁷ *Art de contemplació*, 107, 8, 548.

Vora aquesta conclusió lul·liana, comprovam al cap de més de set segles, que l'*Art de contemplació* de Ramon Llull no va ser molt llegida. Tanmateix De Guibert, tot assenyalant les semblances i diferències que hi ha amb el llibre dels exercicis espirituals de Sant Ignasi de Loiola, observa que el lector de Llull pot recordar que els exercicis foren escrits a Manresa, fet que el du a demanar-se si hi hagué un influx de Llull en Ignasi, doncs a València, l'any 1521, el prevere tarragoní, Joan Malbec, conegut com a Joan Bonllavi († 1526),¹⁶⁸ acabava d'editar per primer cop 66en català el *Blaquerna*, obra que Ignasi pogué haver conegut a Montserrat, d'on marxà a Manresa el dia 25 de març de 1522.¹⁶⁹ Bonllavi fruï de l'ajut del seu mecenes, el mallorquí lul·lista i canonge, Gregori Genovard,¹⁷⁰ com apareix en la mateixa portada de l'edició, que diu: *Blanquerna: qui tracta de sinch estaments de persones de Matrimoni de Religio de Prelatura: de Apostolical senyoria (la qual es en lo pare sanct: y en los Cardenals) y del estat de vida Hermitana contemplatiua/ de bax los quals tots son contenguts. Hordenat per lo Illuminat doctor: y martyr mestre Ramon Lull. Traduit y corregit ara nouament dels primers originals: y estampat en llengua Valenciana. Ab lo Libre de oracions: y contemplacions del enteniment en deu/ fet per lo matex doctor.*

f. CXXXX, a mitja pàgina: Colofó: [*A laor...*] *Estampada la present obra en la insigne: y molt noble ciutat de Valencia: en casa de mestre Johan Joffre stampador prop del molí de la Rouella. A despeses del magnifich: y molt Reuerent senyor mossen Gregori Genouart Canonge de la seu de Mallorca doctor en theologia: y predicador singularissim [...] Acabas de estampar lo vespre abans de la celeberrima y molt alegre festa del Corpus: que fon a .xxx. de Maig. Any .Mil. D. xxj.*¹⁷¹

¹⁶⁸ Vegeu, SCHMID, *Les traduccions valencianes del Blanquerna*. Vegeu, SOLER, A., «Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi», *Miscel·lània Germà Colón*/4, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pp. 125-150.

¹⁶⁹ Vegeu DE GUIBERT, *Etudes de théologie mystique*, 310.

¹⁷⁰ LLOMPART MORAGUES, G., «Siluetas cuatrocentistas del lulismo mallorquín», *BSAL*, 35 (1976), pp. 178-179, document V, ARM. P, Mateu Moranta, Notale 1511-1538, s. f. 01-04-1519. És un poder que atorguen Gregori Genovard i l'altre lul·lista, catredràtic de l'Estudi General de Mallorca, Joan Cabaspre, a favor de Bonllavi, per cobrar lliures, que té l'inquisidor de València, Juan Calvo, que eren el preu de llibres de l'art, indeterminat, de Ramon Llull. BARCELÓ I CRESPI, M., «Gabriel Mora, un humanista porrerenc», *Al tombant de l'edat mitjana. Tradició medieval i cultura humanista. XVIII Jornades d'estudis històrics locals. Palma, del 15 al 17 de desembre de 1999*, BARCELÓ I CRESPI, M., (ed.), Palma, Institut d'Estudis Baleàrics 2000, p. 205. Més concretament a BARCELÓ I CRESPI, M., «El testament de dos humanistes: Gabriel Mora i Gregori Genovard», *BSAL*, 58 (2002), p. 288. Aquestes persones foren de l'entorn de la beguina Elisabet Cifre.

¹⁷¹ Biblioteca del Monestir de La Real, BB FA 5. SOLER, A., «Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi», dins *Miscel·lània Germà Colón*/4, MASSOT I MUNTANER, J., (coord.), *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XXXI (1995), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1995, 125-150, estudia aquesta edició, feta amb criteris adaptats al temps, i que, contra el que pugui semblar, és feta a València,. Per un lul·lista català i patrocinada per un altre mallorquí.

Segueix l'obra *Libre d'oracions: y contemplacions del enteniment en Déu, ab les altres potencies de la anima*, f. CXLI-CL. Es tracta d'una obra composta per l'any 1274, anterior, per tant a *Blaquerna*.¹⁷²

Genovard va demanar a Bonllavi que trametés exemplars del llibre als matrimonis barcelonesos, Bernal Sapila, espòs d'Elionor Ferrer, i a la seva filla Estefania, esposa de Frederic de Gualbes, tots protectors d'Ignasi durant la seva estada a Barcelona, i a París, entre 1523 i 1526. A més eren parents de la que fou professa jesuïta, Isabel Roser, de llinatge Ferrer.¹⁷³ Tenint presents aquestes i altres aportacions que fa el P. Joan Nadal, ens sembla coherent André Rayez, el qual, tot citant l'*Art de contemplació*, el *Llibre d'Amic e Amat*, com tot el *Blaquerna*, seguint De Guibert no dubta en veure en Llull un inspirador dels exercicis, malgrat no en faci el mot.¹⁷⁴ En aquest sentit s'ha manifestat Miquel Batllori, tot al·ludint a l'aplicació de les tres potències a la contemplació,¹⁷⁵ com també ho ha fet l'expert en els Exercicis ignasians, J. Rambla.¹⁷⁶

Per la nostra banda modestament direm que, quan a l'aplicació de les tres potències creiem que Llull, especialment amb l'*Art de contemplació*, pogué ser un referent per a Ignasi, i, en la hipòtesi que hagués conegut l'edició del *Blaquerna*, que suara hem descrit, hagués pogut llegir el tractat de contemplació proposat ja en el títol, i en l'encapçalament de cada foli, realitzada precisament amb l'aplicació de les tres potències.

7I afegim que, malgrat es podria tractar de coincidències materials, des de fa anys en diverses tandes d'exercicis hem plantejat la meditació sobre el «Principi i fonament» ignasià a partir de diversos passatges del *Llibre de contemplació*, i tot rememorant el *Llibre d'intenció*, en els quals queda manifest que la convergència dels plantejaments és perfecta. Hi ha una preferència per la relació amorosa amb Déu, com ho llegim a Mc 12,28, inspirat en Dt 6,4-7, que consideram més forta que la que estableix la mateixa adoració, sobre la

¹⁷² LLULL, RAMON, *Obres de Ramon Llull. Libre d'intenció. Arbre de filosofia d'amor. Oracions e contemplacions del enteniment. Flors d'amors e flors d'entelligència. Oracions de Ramon*, GALMÉS, S. (ed.), XVIII (Palma de Mallorca, 1935), pp. 231-268.

¹⁷³ NADAL CAÑELLAS, J., S. I. «Los jesuitas y el lulismo Juan Nadal Cañellas, S. I. †», *SL*, 56 (2016), 35-51. SCHMID, *Les traduccions valencianes del Blanquerna (Valencia 1521)*, 14, recull un passatge del testament de Bonllavi, segons el qual Genovard, el 1526, encara no havia pagat tot el que devia a Bonllavi, cf. MADURELL, J. - RUBIÓ Y BALAGUER, J. M., *Documentos para la historia de la imprenta y la librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona, 1955, p. 673.

¹⁷⁴ RAYEZ, A., «Exercices Spirituelles. II. Au Moyen Age», *DS*, 4 (1962) 1912. MARCH, J. M., «San Ignacio de Loyola y el B. Ramón Llull», *Manresa*, 2 (1926), pp. 333-350.

¹⁷⁵ BATLLORI, M., «Lulismo y combinatoria», *Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús, Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús. Biográfico-Temático*, O'NEILL, Ch. E.-DOMÍNGUEZ, J. M^a. (dirs.), III, Roma-Madrid: Institutum Historicum S.I.-Universidad Pontificia de Comillas, 2001, pp. 2441-2442.

¹⁷⁶ RAMBLA, J. M., (ed.), a Ignasi de Loiola, *Exercicis Espirituals*, (Clàssics del Cristianisme 15) Barcelona, 1990, p. 40, on insinua influxos del lulisme, mentre a RAMBLA, J. M., *Ejercicios Espirituales de san Ignacio de Loyola, una relectura del texto (II). Seminario de Ejercicios (EIDES)*, Barcelona, Cristianisme i Justicia, 2011, p. 28, al·ludeix al mètode d'aplicar les tres potències.

qual, aquest passatge evangèlic no en parla. Escriu Llull: «La glòria que hauràs, fill, en paradís si hi entres serà per la segona intenció e la conexença que hauràs de Déu e la amor serà per la primera».¹⁷⁷

És cert que el primer manament del decàleg és llegit en els evangelis; però que encapçali tan sovint els textos de Ramon Llull, en la formulació que ara resseguim pot ser no tan freqüent, com tampoc ho és la d'Ignasi, el qual escriví, al començament de la «Primera setmana. Principi i Fonament: L'home és creat per a lloar, fer reverència i servir Déu nostre Senyor, i, mitjançant això, salvar la seva ànima».¹⁷⁸

Doncs bé, recentment, l'antic professor de la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma, P. Josep M^a. Benítez Riera,¹⁷⁹ ha retornat minuciosament sobre la possible relació de Sant Ignasi de Loiola amb el Beat Ramon Llull, i, ultra matisar entre dependència i relació, proposa que Ignasi, amb la seva tasca de reunir textos i documents, que llegia, durant la seva estada a París, per l'any 1528, hauria copiat el següent passatge amb el qual comença el pròleg del llibre dels *Mil proverbis*: «Com hom sia creat per conèixer, membrar, amar, honrar e servir Déu, per açò fem aquests *Mill Proverbis* ab que donem doctrina com hom se sàpia haver a la fi a la qual és creat».¹⁸⁰

Vora aquesta hipòtesi, nosaltres, a més, hi afegim que aquesta manera de presentar els objectius d'un i altre autors és la que va inspirar els catecismes post tridentins, molts d'ells redactats per jesuïtes, i reeditats a Mallorca des de 1576¹⁸¹ fins a l'any 1958, quan fan la pregunta sobre la creació de l'home: «*Del fi y cosas necessàries al Christià*. M[estre].

¹⁷⁷ RAMON LLULL, *Llibre d'intenció*, RIPOLL, NM^a. I., (ed.), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014, 126, cap. I, 7. Vegeu, clarament, RAMON LLULL, *Llibre de contemplació en Déu*, SANCHO, A.-ARBONA, M., (eds.), dins *Obres Essencials*, II, Barcelona, Selecta, 1960, Cap. XLV, «Com Déus ha ordenades dues entencions en home», pp. 195-196, i sovint. Vegeu, encara més prop, tot precisant el doble fi de l'home, on Llull esmenta la glòria, mentre Ignasi parla de salvació: RAMON LLULL, *Fèlix o el llibre de meravelles*, «VIII Llibre, qui és d'home» a BONNER, A., *Obres selectes de Ramon Llull (1232-1316)*, II, 173: «46. Per què és home. - Amable fill -dix lo sant hom ermità a Fèlix-, Déus és memorable, intel·legible, amable e honorable e temable, e ha moltes condicions altres qui's convenen a sa alta honor e senyoria. E per açò que fos membrat, conegut, amat, honrat e temut, obeït e servit, ha creat hom, lo qual és per ço que membra, entena e am, e honra e servesca Déu. Bell fill, aquesta raó que us he dita, és la pus principal per què és hom; e sots aquesta és altra raon per què és hom, ço és saber, que hom és per ço que haja glòria en paradís, membrant, coneixent e amant Déu perdurablement sens fi. Aprés aquesta raon, fill -dix lo ermità-, està altra raon per què és hom, ço és saber, que hom és per cors de natura, ço és saber, engendrant un hom altre, segons que ja havem dit».

¹⁷⁸ RAMBLA, (ed.), a Ignasi de LOIOLA, *Exercicis Espirituals*, 75.

¹⁷⁹ GÓMEZ I OLIVER, V., «Josep M. Benítez: "Sant Ignasi es va inspirar en Ramon Llull". La Companyia de Jesús va ignorar durant segles la influència de Llull sobre Ignasi de Loiola», *Ara*, 30-07-2021, (Cultura).

¹⁸⁰ RAMON LLULL, *Mil proverbis. Proverbis d'ensenyament*, Francesc TOUS PRIETO, (ed.), (NEORL XV), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, p. 83.

¹⁸¹ Data de la instància de Gabriel Guasp, llibreter, adreçada al Presidal Consell, per a la seva publicació, malgrat no en quedi cap exemplar.

Pera quin fi és creat lo home? D[eixible]. Pera conixer, amar, y servir a Déu en la vida present. Y après veurel en la altre». ¹⁸²

Conclusions

En primer lloc volem apuntar que l'*Art de contemplació*, esdevé una mena de clau interpretativa de l'obra de Ramon Llull, en quant exposa la metodologia per a donar plenitud a la vida de Blaqueria, en l'estadi superior de la seva vida, que és el de l'ermità contemplatiu. Precisament per a garantir la qualitat contemplació de l'ermità Llull va compondre aquesta obra. Consideram que, per a ell, aquesta *Art* era metodològicament fonamental, si prenem en compta com el *Llibre de contemplació en Déu* és programàtic per a tota la seva obra. Sense un acostament a Déu difícilment hom podrà entendre Llull. Altra cosa és que aquesta proximitat si per la fe.

I, amb aquest objectiu de veure com el cristià contempla Déu, recollim com Ramon Llull presenta una metodologia i una temàtica de contemplació d'abast general per a tot cristià, doncs es centre en el que és propi i exclusiu del cristianisme, com és Déu Trinitat i l'Encarnació del Fill de Déu, i en la misericòrdia, així com en els manaments de l'amor. A més, Ramon Llull ni va pertànyer a cap orde religiós, ni va pretendre fundar-ne cap. Es presenta com a membre de l'Església romana, simplement, per més que admirar i valorar els ordes religiosos. Tampoc pressuposa ni demana cap virtut específica dels ministres ordenats, o dels clergues, com tampoc exigeix les dels que han contret matrimoni, per més que el valorar. El seu plantejament és clarament cristià, sense connotacions eclesiàstiques.

El que elabora Ramon Llull és una Art o una metodologia per a la seva aportació tan valuosa, reiterada i dispersa com és la contemplació, com ho expressa en el mateix títol del llibret que ens ocupa.

En efecte, ell havia ja havia escrit el *Llibre d'Amic e amat*, per acostar l'espiritualitat a la vida segons la art del *Llibre de contemplació*. ¹⁸³ Ara, encara avança més, i no introdueix

¹⁸² *Doctrina christiana a manera de dialago entre el Mestre i lo Dexeble composta per lo R. P. D. Diego de la Compañia de Jesus. Abreviada, y de la ultima impressió*, Palma: Vda. Guasp 1686, 17. Aquesta doctrina, editada fins a 1888, és a la base del *Catecisme de la Doctrina Christiana que per us de la sehua Diócesis maná publicar el Illm. Sr. D. Bernat Nadal, Bisbe de Mallorca etc.*, Palma: Th. Amorós 1801. Va ser reeditat fins a la darrera estampa de Palma, Mn. Alcover 1958 19^aed. Vegeu AMENGUAL I BATLE, J., *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política (1572-1962)*, Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics 1991 i 2002.

¹⁸³ RAMON LLULL, *Del Llibre de amich e amat*, [1], dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria* SOLER - SANTANACH, (eds.), pp. 428-429. Sobre els destinataris del *Llibre de amich e amat*, a més de Santanach, vegeu el que també ell cita, RUIZ SIMON, J. M^a., «Les "metàfores morals" de l'ermità Blaqueria. A propòsit de la manera i la matèria del Llibre d'amic e amat», *eHumanista/IVITRA*, 8 (2015), pp. 68-85.

nous temes teològics a la seva obra, sinó que retorna sobre els que són nuclears i exclusius del cristianisme, que els llegim a altres escrits, com ho hem indicat referint-nos solament als que tracta en la *Doctrina Pueril*, i els proposa com a objecte de la contemplació. La contemplació, que pertany al títol de la seva obra programàtica, el *Llibre de contemplació en Déu*, en *l'Art de contemplació* és objecte d'explicació, de manera que quedi clar quin és el geni de Ramon Llull.

En el seu avanç, en aquesta *Art* o metodologia de la contemplació, apunta en termes explícits l'objectiu, l'objecte, el lloc, temps i modes de practicar la contemplació, així com la psicologia de la mateixa. En efecte, comença esmentant els destinataris de la seva obra, els ermitans i homes justs, el perquè l'escriu, que és pedagògic, recorda l'ermita com a indret privilegiat, amb el cel estrellat a mitja nit. Intel·lectualment el contemplatiu ha d'aplicar les tres potències de l'ànima, memòria, enteniment i voluntat, tot controlant la imaginació, que rebaixa l'accés al misteri quan el cosifica, i fa minvar el fervor, fins i estroncar les l'agrimes d'amor. Com a recurs humà, propi ja de la Baixa Edat Mitjana, s'ajuda de l'escriptura de les experiències contemplatives i de la lectura, malgrat la contemplació no és la lectura espiritual, doncs llegir és per a elevar-se en la contemplació, no per a aturar-s'hi.

Aquesta didàctica de la contemplació és perquè el cristià apliqui les tres potències a les 16 dignitats de Déu, tots contemplant-les una a una, o en nombres diversos, segons els tretze capítols que proposa. Qualque capítol o part és exclusivament cristiana, com ho són l'essència i Trinitat de Déu, l'Encarnació en Nostra Dona Santa Maria, o la insistència en la misericòrdia o paciència divina. Quant a la relació del cristià amb aquest Déu les pregàries exclusivament cristianes del Pare nostre, reblen la condescendència d'aquest Déu, i la compenetració amb la humanitat en la Regina Mare Maria. I, finalment, l'estil de vida a què mena la contemplació es concentra en els manaments, que es resumeixen en dos, el d'estimar Déu part damunt tot, i en el que li és igual d'estimar el proïsme. Aquesta estil de vida és desenvolupa en les set virtuts, que uneixen a Déu per l'amor suprem, i és amenaçat pels set dimonis o pecats, que surten de l'home.

Hem comprovat que, de manera diferent de molts i grans mestres d'espiritualitat cristiana, Ramon Llull no desenvolupa una virtut, un tret o una força que ressalta en les Escriptures, com pot esser la pobresa com Sant Francesc, la redempció dels captius, com Sant Pere Nolasc, etc.¹⁸⁴ Ramon Llull proposa una inspiració de la seva espiritualitat no

---

¹⁸⁴ LONGPRÉ, «Lulle, Raymond (Le Bienheureux)», *DThC*, 9 (1926), pp. 1130-1131.

sempre literalment bíblica, com les virtuts de Déu, termes que no pertanyen a les Escriptures; però sempre és una espiritualitat estretament dependent del missatge evangèlic, sense el qual no el comprendríem.

És una espiritualitat específicament proposada per esser cristians, perquè els ajuda a centrar-se en l'essencial i original de la seva fe, realitat que fa que la proposta del Beat Ramon Llull sigui adient per a qualsevol condició dels creients en Jesucrist, els quals en sortiran sempre afavorits espiritualment i per a la missió *ad gentes*. La manca d'aquest enviament era una de les febleses de la cristiandat medieval, i que clares vegades els pastors ordenats de l'Església ajuden a superar, amb un nou vigor i amb impuls de Pentecostes. Sense aquesta sortida, la misericòrdia de Déu, omnipresent en l'*Art de contemplació*, no manifesta la recreació de la persona humana que Llull va descobrir en l'Encarnació i en la passió de Jesucrist. Notem que el llibre té com a rerefons la resurrecció de Jesucrist; però en cap moment la fa objecte de la contemplació.

Tanmateix, aquestes qualitats i poder de Déu brollen de les Escriptures, doncs la bondat de Déu, i, especialment la seva misericòrdia, no són divines per obra del raonament humà, ans són una expressió de la paciència de Déu, que es revela en l'Encarnació, com a espera, realització i mostra de la salvació. Més encara, ni la Trinitat, ni la Unitat de Déu, com tampoc l'Encarnació que contemplam segons Llull tenen altre origen que el de les Escriptures, de les quals Llull i l'Església hem après el *Pare Nostre* i l'*Ave Maria*.¹⁸⁵ Les virtuts i els vicis, almenys una part, també són els així considerats en aquests llibres.

Per tant, aquesta obra no queda inclosa entre les que Mestre Ramon va compondre per al diàleg amb els jueus i els musulmans. En efecte, Llull des del principi mostra que Blaqueria prengué en compte els ermitans i els sants homes que tenen grans dificultats en la contemplació.¹⁸⁶ Malgrat aquesta pretensió d'arribar a aquestes persones declaradament cristianes, tanmateix l'aplicació de les potències de l'ànima a les virtuts divines, en l'època medieval era oberta a qualsevol persona, és a dir, tenia un espai ecumènic, en el qual el discurs racional de Llull és compatible, doncs sovint es manté en el recurs a les raons de conveniència, i no en l'aplicació del sil·logisme.

En aquest sentit, si en la introducció hem volgut mostrar com, en el segle XIII, el reconeixement de la santedat d'una persona s'havia anat clericalitzant i reservant als papes;

¹⁸⁵ LA ROSA, L., «Commento di Raimondo Lullo alle preghiere del *Pater* e dell'*Ave Maria*», *Itinerarium*, 28 (2004), pp. 229-235. Vegeu una referència a aquest treball a *SL*, 51 (2011), pp. 133. Es tracta d'una traducció del castellà a l'italià d'aquests capítols de l'*Art de contemplació*, a LA ROSA, L., «Raimondo Lullo "Procuratore degli infedeli" e maestro di vita cristiana», *Itinerarium*, 28 (2004), pp. 176-177.

¹⁸⁶ *Art de contemplació*, 101, 1, 522.

tanmateix el seu sentit eclesial i, diguem-ne popular, era reconegut per molts, i en concret pel Beat Ramon, ja admirat com a sant en el mateix segle de la seva mort, i tingut com a beat a Mallorca i en el món franciscà. I és que ell en *l'Art de contemplació*, que hem estudiat, i en les seves obres sobre l'espiritualitat proposa uns mètodes oberts a tot creient, per posar en exercici les seves facultats espirituals plenament humanes, com són la memòria, l'enteniment i la voluntat, per tal de contemplar el Déu Trinitat, en les seves manifestacions, especialment en la misericòrdia, com a màxima expressió de l'acostament i compenetració d'aquest Déu Creador amb la persona humana, que és la seva gran obra.

L'Encarnació del Fill, en Jesucrist, arribat a la Passió de la creu i mort, expressen la màxima compenetració del Déu creador amb la seva creatura humana, Encarnació i Passió que originen l'Església, passa que no explicita Llull, el qual, però, proposa la contemplació dels set sacraments que celebren els ministres d'aquesta Església, en els qual la intimitat i compenetració de Déu se manifesta i actualitza en la celebració sacramental. L'ermità i tot contemplatiu, segons Ramon Llull no són individus desenganxats espiritualment, ans vinculats eclesialment.

Totes aquestes expressions de la contemplació preparen el gran encontre enamorat de l'amic amb l'Amat. D'aquí prové que alguns lul·listes esmentats el considerin un dels grans místics del catolicisme. Nosaltres el consideram un gran mestre de la vida dels cristians, també ple de possibilitats per a l'Església del segle XXI, doncs marcà les referències fonamentals i universals per al camí espiritual del cristià.

Per això, volem avançar en el temps i mentre sortim de la recerca històrica, perquè podem recollir la gran convergència d'aquesta proposta del Beat Ramon Llull amb la que fa un dels més grans teòlegs del segle XX, el jesuïta Karl Rahner, el qual ha observat com el cristià dels nostres temps serà místic o no serà.¹⁸⁷ Llull va proposar la seva espiritualitat en un món de cristiandat, o musulmà i jueu. Rahner el va experimentar ja obert a una densa secularització, en el qual els suports socials per als cristians cada dia desapareixen, fet que demana una purificació dels motius per creure, i que condueix el creient a la mística de l'enamorament, i fins i tot al martiri.

---

¹⁸⁷ RAHNER, K., «Espiritualidad antigua y actual», *Escritos de Teología*, VII, Madrid, Taurus, 1967, 25: *el cristiano del futuro o será un «místico», es decir, una persona que ha «experimentado» algo, o no será cristiano.* RAHNER, K., *Siervos de Cristo. Meditaciones en torno al sacerdocio*, Barcelona, Herder, 1970, pp. 131-145.